

ÂMEDÎ GALİB EFENDİ SEFÂRETNÂMESİ

BELKİS ALTUNİŞ-GÜRİSOY*

Avrupa devletleri XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı payitahtında daimî elçiler ve maslahatgüzarlar bulundurmışlardır. Buna mukabil Osmanlı Devleti, önceleri geçici bir vazifeyle ve lüzum görüldükçe elçiler göndermiş, ancak XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa başşehirlerinde daimî elçilikler tesis etmiştir. Geçici veya daimî olan bu elçiler sefaret-nameler, takrirler ve raporlar kaleme almışlardır. Tarih ve sosyal tarih içerisinde değerlendirilebilecek olan bu eserler, dile dayalı mahsüller olduklarından birer edebî metin olarak da kabul edilirler. Aynı zamanda seyahat ve anı türünde de mütalâa edilebilecek olan bu yazılar hakkında henüz yeterli çalışma yapılmamıştır. Oysa bu metinler, kendi içinde kapalı bir toplum olarak yaşayan Osmanlı'nın yabancı ve farklı dünyalarla yüzyüze gelişini ve onları değerlendirişini ihtiva ettiğinden kültür tarihimiz açısından da önem taşırlar.

Sefâretnâme-i Âmedî Galib Efendi,¹ Galib Paşa'nın kendi el yazısından aktarılarak, *Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası*'nın altı sayısında tefrika edilmiştir. *Sefâretnâme*, yarım kalmış bir halde bulunmaktadır. Eserin devamının yazılıp yazılmadığına dair elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Tefrikanın yarım bir cümleyle bitişi, henüz elde olmayan bir devamının varlığını düşündürebilir. Ancak İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu'nun neşrettiği yedi mektup² (Hazine-i Evrak, Dolap 1, Sandık 40'a dayanarak) bu eksikliği önemli ölçüde telafi eder. Biz, bu sebeple, *Sefâretnâme*'nin bir bütünlük arzetmesi için bu mektuplardan da faydalanma yoluna gideceğiz. Evvelâ *Sefâretnâme*'nin yazılışına sebep olan tarihî hadiseye değinmekte fayda görüyoruz.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ *Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası*, cilt 1, nr. 9, 4 Kânûn-i evvel 1332/17 Aralık 1916, s. 161-163, nr. 10, 24 Kânun-i evvel 1332/6 Ocak 1916, s. 180-181, nr. 11, 31 Kânûn-ı evvel 1332/13 Ocak 1917, s. 204-206, nr. 12, 5 Kânûn-i sâni 1332/18 Ocak 1917, s. 222-223, nr. 13, 14 Kânûn-i sâni 1332/27 Ocak 1917, s. 236-239, nr. 15, 28 Kânûn-i sâni 1332/10 Şubat 1917, s. 259.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, "Âmedî Galib Efendi'nin Murahhaslığı ve Paris'ten Gönderdiği Mektuplar", *Bellekten*, cilt 1, nr. 2, 1 Nisan 1937, s. 357-448.

Napolyon Bunaparte, 1798 yılında ani olarak Mısır'ı işgal etmiş, sonra Suriye'ye yürüyüp, Akka önünde başarısızlığa uğrayarak Kahire'ye geri dönmüştü. Osmanlı Devleti, Mısır'ı almak için, İngiliz ve Ruslarla ittifak etmiş ve neticede Fransızların Mısır'ı boşaltmalarına sebep olmuştu. Fransızların Mısır'ı işgali, İngiliz-Fransız savaşının bir gereği idi. Savaşmaktan yorgun düşen ve birbirlerine galebe çalmaktan ümidi kesen bu iki Avrupa devleti, 1801 yılında bir barış antlaşması imzalamıştı. Bu antlaşma şartlarından birisi Mısır'ın Osmanlılara terki ve Osmanlı Devleti sınırlarının savaştan önceki halinde kalması idi. Teferruat kabilinden sayılabilecek maddelerin de Fransa'da Amiens şehrinde toplanacak bir mecliste görüşülmesi kararlaştırılmıştı. Amiens'de yapılacak olan müzakerelerde İngilizlerin Osmanlı Devleti'nin murahaslığını yapmak istemesi, padişah tarafından uygun görülmedi. III. Selim, dört-beş seneden beri Paris'te sefir olarak bulunan Ali Efendi'yi bu işle görevlendirdi. Türkleri, İngilizlerden ayırmak isteyen Bonaparte, Londra'da yapılan antlaşmadan bir hafta evvel, Osmanlı sefiri Ali Efendi ile Fransız hariciye nazırı Talleyrand arasında ikili bir antlaşma yapılmasını sağlamıştı.

Bonaparte, Ali Efendi'nin murahas olarak Amiens'e gitmesini kabul etmediği gibi, Paris Muahedesi'nin tasdikini isteyerek, Osmanlı Devleti'ni tehdit ediyordu. İngilizler ise Londra kararının esas tutulmasında ısrar ediyorlardı. Osmanlı Devleti ise hem müttefikleri olan İngiltere ile Rusya'yı gücendirmemek, hem de Avrupa'daki nüfuzu ve kuvveti giderek artan ve ayrıca Rumeli'ye saldırmasından korkulan Fransa ile iyi ilişkiler içinde olmak istiyordu. Padişah III. Selim, askerî sahada yapılmasını düşündüğü ıslahat için Fransızlardan yardım almayı plânlıyordu. Bu sebepten hem Fransa'yı, hem de İngiltere ile Rusya'yı memnun edecek bir elçi gerekti. III. Selim, o tarihte Rikâb-ı Hümayun âmedcisi bulunan Galib Efendi³'yi bu işe uygun olarak murahas tayin etti.

³ Mehmed Said Galib Efendi, Sadaret Mektubî Kalemî başhalifesi iken ölen, Ahmed Efendi'nin (ö. 1774) oğludur. Babası öldüğü zaman on yaşında olan Galib Efendi, Ahmed Berrî Efendi'nin himayesinde tahsilini tamamladı. Babasının kaleminde göreve başlayan Galib Efendi, 1798 yılında âmedçi oldu. (Âmedî veya âmedçi: Divân-ı Hümayun'dan padişaha arz edilecek resmî mektup ve tezkireleri sadrazam veya vekilinin mühürüyle mühürledikten sonra, saraya göndermeye memur olan kimse) 1802 yılında Amiens Antlaşması için Paris'e gönderildi. İstanbul'a döndüğünde kendisine büyük tezkireci ve ikinci derecedeki devlet ricali makamı verildi. 1806 yılında reisülküttab (Osmanlı hariciye vekili) oldu. Bu sırada Ruslar ile mükâlemeye memur oldu. III. Selim'in saltanattan düşürülmesinden sonra, ıslahat taraftarı olduğu gerekçesiyle öldürülmek istendi. 1808 yılında II. defa reisülküttab olup, daha sonra sadrazam kâhüdâlığına getirildi. 1812 yılında Bükreş Muahedesi'ni imzaladı. 1814 yılında III. defa reisülküttab oldu. Daha sonra kendisini çekemeyen Halet Efendi'nin darbesiyle azledilerek, İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Bir müddet sonra vezir rüt-

1802 yılının 9 Martında (1216/Zilkade'nin 5. günü) İstanbul'dan yola çıkan Galip Paşa, bu yolculuğunun Viyana'ya kadar olan kısmını oldukça teferruatlı bir şekilde anlatmıştır. Osmanlı elçilerinin kara veya deniz yolundan seyahat ederken izledikleri güzergâhlar bellidir.⁴ İstanbul, Sofya, Budin, Viyana ve Strazburg yoluyla Paris'e varan paşa, o devrin sayahat şartlarını, uğranılan köyleri, geçilen yerlerde halkın "Osmanlı görmek" maksadıyla toplanıp, kendilerini seyretmelerini, karşılama ve uğurlama törenlerini, at ve araba bulmakta çektikleri güçlükleri anlatırken oldukça dikkatli bir gözlemci tavrı içerisinde. Biz bu metni açıklayıp kısa bir yorum getirdikten sonra, Lâtin alfabesiyle aktarmaya çalıştık.

Bu Sefâretnâmede, diğer birçok örneklerinde gördüğümüz gibi, Allah'a hamd, Peygamber'e salâvat ihtiva eden cümlelerle başlar. Sonra paşa, kendisinden ve bizim de yukarıda belirtmeye çalıştığımız seyahat sebebinden bahseder. Silivri, Bergos, Kırkkilise, Şumnu, Hezargrad ve Rusçuk'tan geçilerek Tuna Nehri yoluyla Yergökü'ye varılır. Kopaçin'den sonra Bükreş'e gelen paşa ve maiyeti burada Eflâk voyvodası tarafından askerî bir törenle karşılanır. Asker, subay, memur ve halk büyük bir kalabalık teşkil etmiş olduğu halde, davul zurna eşliğinde beklemektedir. Ayrıca paşa için yedek at ve hintolar (= asillerin bindikleri atlı araba, fayton) hazır tutulmaktadır. Paşayı ve beraberindekileri süvariler şehrin dışında, piyadeler şehrin içinde karşılayarak misafir edileceği eve kadar götürürler. Burada bir gece kalan heyet, ertesi sabah yola çıkar. Geceleri güzergâhtaki kasaba ve köylerde kalmak suretiyle, nihayet Nemçe (Macaristan) Devleti sınırına varır. Nehir yolunu takibeden paşa, geçtikleri yerleri dikkatli bir nazarla inceleyerek, ilgili teferruatı gözden kaçırmaz. Nehirlerde karşıdan karşıya bir çeşit feribotla geçilir. Yanından geçilen Olt* nehrinin bir kenarı bazan yalçın kayalar ile, bazan da ağaçlar ve

besiyle vali tayin olundu. Uzun zamandan beri devam etmekte olan Mora isyanını bastırması için sadrazam rütbesiyle görevlendirildi. Avrupa siyasetine vakıf olan paşa, bu işi Mısır Valisi Ali Paşa'ya havale etmek suretiyle halletti. Bu durum ise Yunanlıları tahrik ve teşvik eden Avrupa devletlerinin işine gelmedi. Bu sebepten Navarin vak'ası meydana geldi. 1824 yılında sadrazamlıktan azledilen paşa, Erzurum valiliği ile seraskerliğinde bulundu. Rusya harbi dolayısıyla hükümete gönderdiği ikaz yollu yazılar hoş görülmediğinden, vezirliği kaldırılarak azladıldı. Balıkesir'e gönderilen Galip Paşa, 1829 yılında bu şehirde öldü. Zeki, dirayetli, tedbirli ve dürüst bir devlet adamı olan Galip Paşa, Pertev Paşa'yı yetiştirmiştir. O da, Ali ve Fuad Paşaları yetiştiren Reşid Paşa'yı yetiştirmiştir.

⁴ Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Elçilerinin Sedaret Güzergahları", *Toplumsal Tarih Dergisi*, nr. 27, Mart 1996, s. 54-62.

* Bu sefâretnâmede geçen coğrafi adlar, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden Hungarolog Yrd. Doç. Naciye Güngörmüş Hanımefendi'nin delaletiyle, kaynakçada 4 numarada adı geçen kitaptan faydalanmak suretiyle okunmuştur.

beldelerle çevrilidir. Bazan yol, ancak bir arabanın geçmesine izin verebilecek kadar darlaşıırken, bazan da iki tarafında birer kişinin yürüyebilmesine imkân verir. Bazan dağdan aşağıya inen suların toplanıp gölcükler oluşturduğu görülür. Bazı durumlarda yolun toprak kenarı oyulmuş olup, bir arabanın geçmesine izin vermeyecek durumda bulunur. Böyle yerlerde bir köprüye ihtiyaç duyulur. Mevcut köprüler ise son derece bozuk ve ihtiyaca cevap vermeyecek niteliktedir. Vaktiyle İngiltere prenslerinden biri, arabasıyla birlikte yoldan geçerken, yardan nehre düşmüş ve bir şans eseri olarak kurtulmuştur. Arabadan inilip bir müddet yürümek ve bazan ata binmek suretiyle, bu dar yoldan geçilerek, bir küçük meydana ulaşılır. Nemçe (Macaristan) sınırında bulunan Maroş Nehri'nin üstündeki köprüden zahmetsizce geçilir. Sınırdaki Nemçe askerleri resm-i kabul ve saygı işareti olarak tüfenklerini yükseğe kaldırır. Bu devletin sınırından içeri girmek için önce karantinadan geçmek ve pasaport göstermek gerekir. Karantina teşkilatı, gelen yolcuları hastalık ihtimalinin olduğu zamanlarda 40 gün, hastalık olmadığı zamanlarda ise 3-5-10 gün kadar bekletir. Paşa ve maiyetindekiler, ellerinde olan iki tavsiye mektubu sayesinde bekletilmeden sınırdan içeriye alınırlar. O mahallin kumandanı olan zat, kafiye evinde misafir etmek ister. Heyet-tekilere memuriyetlerinin cinsi, yaşları, sayıları, yanlarındaki eşyaların ticarî olup olmadığına dair sorular soran kumandan, pasaportları imzalar. Misafirlere şekerli kahve ve şekerleme ikram edilir. Kısa bir dinlenme faslından sonra heyet dışarı çıkar. Dışarda heyeti karşılamaya gelen sekiz-on kadar soldat (subay), tüfenklerini kaldırıp indirerek saygı duruşunda bulunur. Paşa, gerek misafir oldukları evin hizmetlilerine, gerekse soldatlara bahşiş olarak Macar altını dağıtır. Kafile, kenarında ağaçlar bulunan Olt suyunun kıyısından salimen geçerek, Tûr-i Rûji'ye (Macarca: Turi Rozsi) varır. Tûr-i Rûji'de, kendilerinden haber alındığından, o havalinin askerî kumandanı tarafından karşılanırlar. Geceleyin yolcuların kaldığı evin etrafında üç soldat nöbet tutar. Sabahleyin de yanlarına kılavuz olarak verilen üç tane katana kafilenin önünden yürür. Burada her biri bir Macar altını olan dört beygir kiralanır. Hizmetli ve askerlere bahşiş verildikten sonra, heyet, nehir yolundan ayrılarak beyabana girer. Altı saatlik bir yolculuktan sonra varılan Sebin şehrinde arabaları değiştirip, iki gün dinlenirler. Nemçe Devleti kazalarında, imparatorun bizzat kendisi de gelse 3-4 veya 5-10 odalı evlerden başka kalınacak bir yer yoktur. Tûr-i Rûji'den ileriye gönderilmiş olan konakçı bir lostarya (bir çeşit karavan) tedarik etmiştir. Kafile, geçtikleri her yerde saygı ve itibar görür. O mahallin generali bir adamını paşaya gönderir ve bir ihtiyaçları olup olmadığını sordurur. Lostaryayı beklemesi için de biri Türkçe bilen yedi

askeri, nöbetçi olarak gönderir. Paşa, araba ve beygir tedarik etmek ihtiyacındadır. Bu hususta generalden yardım talep eder. Ayrıca ilerideki postalarda yeterli hayvan bulunamayacağı ve gecikebileceği düşünülerek, tedbir alma yoluna gidilir. Sebin'den Peşte'ye kadar idare edebilecek yeterlilikte at ve araba temin edilerek yola çıkılır. Bahşiş vermek hususunda son derece cömert davranan paşa, lostaryaya gelen soldatlara da lütüfkâr davranır. Sebin'de buldukları süre içinde, seksen yaşını aşmış bulunan, bir emekli generalden davet alırlar. General, istenildiği saatte araba göndererek, misafirlerini aldirtacaktır. Generalin evinin şöhretini paşa da bilmektedir. General, ihtiyar olduğu için davet etmeye bizzat gelemediği için de özür beyan eder. Kararlaştırılan saatte, generalin evine gidilir. Tamamen Avrupaî bir görünüm arzeden evin duvarları, teşmî' (= şamdan) ve sandalyeleri kadife atlas ve Frenk kumaşıyla kaplıdır. Bir büyük odanın karşılıklı duvarlarında aynalar vardır. Ayna üzerinde bulunan etrafı şamdanlı mahalle avizeler asılmıştır. Ayrıca çinilerle de süslenmiştir. Emekli general ile sohbet eden paşayı Sebin'deki generalin eşi de görmeye gelir. Şekerli kahve, şeker ve ananas ikrâmından sonra ev gezilir. Bir iki odada ayna camlı mahfazalar içinde altın, gümüş, tombak, tunç, pirinç, nuhas madenleri ile başka maden parçaları bulunur. Ayrıca burada deniz kenarlarında bulunan sedef ve deniz kabuğu ile suyun derinliklerinde zaman içinde taşlaşmış olan bitki ve diğer varlıkların nümûneleri sergilenmektedir. Bu havaliden toplanan eşyaların, önceden bu topraklarda bir deniz olduğunu düşündüğü söylenir. Paşa, bu fikri akıldan uzak bularak, bu parçaların uzak diyarlardan nakledildiği fikri üzerinde durur. Paşanın bu fikrine itiraz edilerek, bu havalinin çok eski zamanlarda deniz olduğu hususunda ısrar edilir. Diğer odalarda eski meşhur adamların, tunç, bakır ve taştan yapılmış heykelleri bulunur. Başka odalarda, tahtalar üzerinde yapılmış insan ve hayvan resimleri vardır. Ayrıca insanın bütün azaları ile çeşitli hayvan şekilleri duvara resmedilmiştir. Bir başka oda silah cinslerine ayrılmış olup, bazı merasim eşyaları ile bir de tütün kesesi bulunur. Üç-dört kilitli odada nefis frenk kitaplarıyla, Arapça'ya tercüme edilmiş eski kevimlere ait kitaplar —büyük ciltler halinde— yer alır.

Kitap odalarının birinde bir Kur'ân-ı Kerîm nüshası vardır. Odaları dolaşma faslı bitip de oturulduğunda, ev sahibi misafirine, gördüğü eşyalar içinde beğendiği bir nesnenin olup olmadığını sorar. Paşa, nazik bir üslubla sorulan bu soruya cevaben, gördüklerinin hepsini çok beğendiğini ifade eder. Bir talebi olmadığını söyleyen paşa, gördüğü Kur'ân nüshası kendisine verildiği takdirde büyük bir memnuniyet duyacağını da ilâve eder. Altı üstü pek çok odası tanzim edilmiş kitap ve eşya ile dolu bulunan

bu evin sahibinin bir de ananas bahçesi vardır. Galip Paşa ve maiyeti, yemekten sonra altı beygirli bir hintoya binerek, ev sahibi de yanlarında olduğu halde, bu bahçeyi görmeye giderler. Burada dört-beş odalı bir ev bulunmaktadır. Evin bir tarafında lâleler ortasında bir havuz, diğer tarafında bir limonluk vardır. Limonluk gibi önü camla kaplı olan yerdeki ananas ağaçları ise, başka bir tarafta bulunur. Ananas ağacı, başka ağaçlara benzemez. Süsemen yaprağı gibi bir kökten yetişir. Etrafa yayılan binlerce yaprak ve çiçek bu kökü kapatmıştır. Bu bahçede frenk inciri, yeni dünya inciri gibi az rastlanır başka ağaçlar da bulunur. Zengin bir Macar asılzadesi olan mal sahibi emekli generalin, evine ve bahçesine çok para sarfettiği anlaşılmaktadır. Generalin bundan başka irad ve akarı vardır. Ayrıca bahçedeki evin penceresinden bakıldığında, görüş mesafesi içine girebilen bütün yerlerin de generale ait olduğu ifade edilir.

Bundan sonraki durak mahalli Sebin'dir. Bu kasabanın bir tarafında harap bir kule vardır. Nüfusu oldukça kalabalık olan bu şehirde halk, Galib Paşa ve maiyetini seyretmek için toplanır. Hattâ paşanın siyah renkli bir neferi, ahalinin fazlaca dikkatini celbeder. Bu neferin lostaryadan dışarı çıkması ve hattâ pencereden bakması bile insanların gülüşüp bağırmalarına sebep olmuştur. Rengi fazlaca siyah olmayan bir Habeşî nefer ise o kadar dikkat çekmemiştir. Bazan gece, bazan de gündüz vakti yanlarına gelen kasabanın okçularıyla da karşılıklı bir yakınlık kurulur. Paşa onlara "Osmanlı kahvesi" ikram eder. Tûr-i Rûji ve Sebin'de hududa yakınlığı cihetiyle Osmanlı altını geçerlidir. Paşa, yanındaki yarımlik, onluk ve beşliklerden bir miktarını Tur-i Ruji'de bozdurarak, Macar altını almıştır. Paşa, harcama kolaylığını temin için Sebin'de Macar altını bozdurarak krajcar ve forint (= filori-1252 yılından itibaren Floransa parasının adıydı. Bu altın para bütün uygar dünyaya yayıldı ve gerçek bir milletlerarası para oldu) ve mirî senedi temin etmiştir.

Sebin'den yola çıkan kabile, Siteş, Orasia, Dobra, Façed (Faget), Rika ve Eslike'den sonra Tameşvar kalesi civarında yemek molası verir. Orasia ile Dobra arasındaki köy yolları iki araba geçebilecek kadar geniştir. Yolun her iki yanında, ekili tarlalar ve düzgün bir şekilde dizilmiş ağaçlar vardır. Ağaçların dalları budanarak, aynı boyda olmaları sağlanmıştır. Bazan toprağa henüz dikilmiş olan fidanlar görülür. Mevsim, bahar olduğundan öten bülbüllerin sesleri işitilir. Dobra'dan sonra Transilvanya eyaleti hududuna varılır. Tameşvar eyaletinde resmî olarak yolcuları korumakla görevlendirilmiş askerler bulunmaktadır. Bu askerler, üçer-dörder saatlik mesafe sonunda değiştirilirler. Son değiştirmede herbirine bahşiş verilerek, Dobra'dan Façed'e (Faget), Façed'den Lugoş (Lagos)'a varılır.

Yemek molası verilen Lugoş'tan ileride şoşe yoktur. Buradan asker alınmadan yola çıkılır. Bundan sonraki menzillerde de koruma görevlisi askerler bulunmamaktadır. Buna rağmen her zaman eşkiyalığın görülebileceği bu tehlikeli yerlerden kazasız belasız geçilerek, Tameşvar kalası varoşuna ulaşır. Burada yemek molası verildiğinde varoş ofiçyalı gelip, bir isteklerinin olup olmadığını sorar. Bir general on altı kişilik maiyetle birlikte gelir ve hareket anına kadar misafirlerine yiyecek bir şeyler ikram eder. Daha önce İstanbul'da bulunmuş olan ve Türkçe bilen ikinci bir general de bazı ofiçyalılar ile birlikte yanlarına gelmiştir. Kendisine ait olan hintoları gönderen bir ikinci general ile birlikte Tameşvar kalesi gezilir. İçinde muntazam binalar bulunan kalenin etrafı, dört-beş kat hendek ve tabya ile sağlamlaştırılmıştır. Kale ziyaretinden dönülüp arabalara binildiğinde, generalin eşiyle birlikte yolcuları uğurlamaya geldiği görülür. Maroş (Mureş) Irmağı, Aran, Don Komlos (Ton Komloş), Sahş (Saş) kasabalarından geçilip Tisa Nehri kenarına varılır. Bu nehrin kenarındaki yol, iki arabanın geçebileceği genişliktedir. Yolun bir tarafı ise gül ve ağaçlarla kaplıdır. Dalgalarla boğuşularak, arabalarla nehirden karşıya geçilir. Karşı tarafta minor ofiçyalı pasaport sorar. Daha önce İstanbul'dan alınan ve karantinada imzalanmış bulunan pasaportlar gösterilir. Bazan iki tarafı, bazan da tek tarafı ikişer kat, tek sıra ağaçlık olan ferahlatıcı ve güzel görünümlü bir yerden geçtikten sonra, Congrad (Csongród) ve Köröş (Körös) adlı köylere varılır. Bu köylerde dinlenen ve yemek molası veren kafileye, geçtikleri yerlerin kumandanı, kapudanı ve bazı din adamları ziyarete gelirler. Kör (Györ) şehrine gelindiğinde araba ve beygir kiralamak için iki gün beklemek zorunda kalınır. Sebin'in iki katı büyüklükte olan bu şehir, Tuna Nehri kenarında kurulmuştur. Binaları muntazam olan bu şehrin, karşı tarafında, Tuna'nın diğer kenarında Budim kalesi vardır. Tombazlar üzerinde inşa edilmiş olan bir köprü geçilerek, bu kaleye varılır. Köprü'nün iki tarafı araba yolundan sütunlara ayrılmış olup, kenarları iki yayanın geçmesine elverişli bir genişliktedir. Kalenin hudutları ve duvarları sağlamdır. İçinde ve dışında bulunan evlerin genişliği ise Peşte ile aynıdır. Budim, dağlık bir arazide olduğundan, bir tarafından diğer tarafına geçiş uzun zaman alır. Nemçe imparatoru III. Françeskoy'un yedi erkek kardeşi vardır. Peter isimli büyük kardeşi Budim tarafının müdürüdür. Kale sınırında görülmeye değer bir sarayda oturmaktadır. Galib Paşa, bu sarayı gezmek ister. Peter, Burgau semtinde, Macaristan'ın ileri gelenleriyle bir iş müzâkere etmekte olduğundan, sarayını gezdirmesi için bir adamını görevlendirir. Yüksek bir yerde olan saray, Tuna'ya nazır ve güzel görünüşlü bir binadır. Rus İmparatoru I. Pavlos, Halkia kızının zevcidir. Saray odalarının her birinin duvarları,

oturulacak yer ve sandalyelerin üzeri işlenmiş mavi atlasla kaplanmıştır. Bazı odaların bir tarafında tek parça büyük aynalar vardır. Bu aynaların boyu, enlerinin üç katıdır. Etrafı süslenmiş olan aynaların önüne tahta ve yeşil taş üzerine Rusya işi saksonya nakışlı masalar konulmuştur. Bu masalar, camdan yapılmış olup lacivert renklidir. Bazı odaların duvarlarına ince küçük halılar asılmıştır. Bu halıların üzeri hususî olarak Rusya'da işlenmiştir. Halılar nakşedildiği anlaşılmayacak bir ustalıkla işlenmiş garip resimlerle bezelidir. Bir iki odada üstü camlı çekmeceler içinde çeşitli madenler ve işlenmemiş tabii taş parçaları bulunur. Ayrıca bir adet sadef içine traşlanmamış hurda elmas konulmuştur. Bir odada Halkia kızının mahfazalar içinde birkaç adet mücevheri bulunur. Ortası foyasız büyükçe yakutlu, etrafı hurde elmas ile süslü badem şeklinde bir parça ve ayrıca birkaç âdet mücevher ile inci gerdanlık Halkia tarafından çeyiz olarak verilmiştir. Peşte'ye varıldığının ertesi günü, Peşte kumandanı olan general, eşi ile birlikte Galib Paşa'yı ziyarete gelir. Budim ve Peşte şehirlerinde kapı ve çarşılar ağaçlarla çevrilmiştir. Ekseri yerler, ağaç dallarıyla sarılmış olduğundan gölgeliktir. Uzakta iki bahçe vardır. Paşa Komediya tabir olunur bu eğlence yerine gitmek ister. General bu iş için kendi arabasını tahsis eder. Paşayı, eşini ve tercümanını hususî arabasına bindiren generalin, kendisi de başka bir vasıtaya biner. Önce Peşte'de bulunan bahçeleri gezerler. General, tiyatroya bir adamını gönderir ve o gece oyun olup olmadığını araştırır.

Ertesi gece generalin evine gelen paşa, resmî mülâkattan sonra, ev sahibi ve eşiyle birlikte Budim semtinde olan tiyatroya gider. Orada kendileri için ayrılmış olan yerlere otururlar. Kralların dahi seyretmeye gittikleri, bu çok rağbet gören basit oyunlar eğlendiricidir. Güya geçmiş zamanlarda cerayan eden bazı garip halleri, ekseri de aşka ait hikâyeleri tahlil ederler. Bazan araya kötü huylu bir rakibin girdiği, bazan da kızın izdivaca razı olmadığı görülür. Bu durum çok büyük bir üzüntü yaratır.

Görüldüğü üzere Âmedî Galib Efendi'nin *Sefâretnâmesi* yarım kalmıştır. Bu tefrika metnin devamını İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Belleten Dergisi*'nde neşrettiği mektuplar önemli ölçüde tamamlar. Bu Galib Efendi'nin Padişah III. Selim'e yazdığı yedi mektupla Bonaparte'ın gönderdiği iki mektup ve Uzunçarşılı'nın kısa bir yorumundan ibarettir. Galib Efendi'nin yolladığı şifreli mektuplar, hükümet merkezinde açılıp, yazıya çevrilerek sadrazam eliyle III. Selim'e takdim olunur. Padişah, gerekli gördüğü yerleri kendi el yazısıyla işaretleyip, gerekli emirleri verdikten sonra bu mektupları Divan-ı Hümâyün kalemine gönderir.

Biz Sefâretnâme'nin devamı sayılabilecek ve tamamlayacak mahiyette olan bu mektupları, Uzunçarşılı'nın metnine dayanarak özetlemeyi uygun bulduk. Tarihî malumatı, —konumuzu aştığı düşünerek— mümkün mertebe kısa tutmaya çalıştık.

Galib Paşa, Peşte'ye kadar olan yolculuğunu oldukça teferruatlı bir üslûpla anlatır. Peşte'den ayrılıp, Strazburg'a varışı ihtiva eden bilgiler 1. mektupta yazılıdır. Bu mektup, paşanın oldukça meşakkatli geçen yolculuğunun kısa bir özeti ile başlar. Yol beygirlerini temin etmedeki güçlük, her postada iki ç saat dinlenmek mecburiyeti, paşayı üzer. Külliyetli miktarda para ödenerek kiralanan araba ve beygirlerin kullanımı ile ilgili olarak da uyulması gereken kurallar vardır. Kiralanan hayvanları çok sıkılmamak, günde birkaç kere arpa ve ot vermek, yolda su bulunan yerlerde durup sulamak mecburiyetinde kalınır. Ayrıca arabacıların gönüllerince durup dinlenmeleri de hedefe varmayı geciktirir. Mukavele Peşte'ye kadar olduğundan Sebinli arabacılar oradan öteye gitmek istemezler. Bu şehirdeki arabacılar, Peşte'den (Viyana'ya) kadar olan 36 saatlik mesafeyi dört günden evvel kat etmemekte ısrarlıdırlar. Beç ile Fransa hududu olan Strazburg arasındaki mesafeyi 16 günden evvel katedemeyeceklerini söylerler. Galib Paşa ise adeta uçarcasına, bir an önce Paris'e varmak istemektedir. Bunun için de Beç Hariciye Nazırı'nın yardımıyla postalardan beygir toplattırılarak, hududa kadar, hayvan takviyesi sağlanır. Güzergâhlardaki bazı hatırlı kimselerden de yardım talep eden paşa, muhtemel sıkıntıları bertaraf ederek; Paris'e vaktinde yetişmek ister. Beç'e varıldığı gün burada bulunan Fransa elçisi Champagny ile görüşmek isteyen paşa, elçinin evine davet olunur. Sefirler arasında karşılıklı tanışıp görüşmek âdettendir. Galib Paşa, elçinin hanesinde yemeğe kalmaz. Fakat kendisine kahve, dondurma, çeşit çeşit şekerleme ve meyva ikram edilir. Galib Paşa da Champagny'yi kendi lostaryasında ağırlar. Ona mücevher hokka, zarflar hediye ederek tatlı, kahve, şerbet ve buhur ikramında bulunur. İki hariciyeci, birbirlerinden hoşnut kalarak ayrılırlar. Champagny, kendi hintosunu Beç'ten ayrılınca kadar paşanın emrine verir. Paşa, Champagny'den Beç'te bulunan diğer müttefik devletlerin elçileri olan İngiltere ve Rusya elçileriyle görüşmesinin gerekli olup olmadığını ve görüşmesinin muâşeret gereğince mecburî olmadığını öğrenir, fakat yine de tanışıp bilişmenin iyi olacağını düşünür. İngiltere ve Rusya elçilerine ziyaretlerine gideceğini haber vermek isteyen paşa, onları evlerinde bulamaz. Arandığını öğrenen İngiltere elçisi Galib Paşa'dan randevu talep ederek, ertesi gün ziyaretine gelir. Elçi, oturur oturmaz —hâl hatır sormadan— Amiens konferansı konusuna girer. Paşanın, Bükreş'te Amiens şartlarını tercüme ettirmeye vakti olmamıştır. Fakat gazetede neşredilen bu şartların tercüme edilerek

kendisine ulaştırılmasını isteyen paşa, yolda bu muahedeyi okumuştur. Eflâk voyvodası, paşanın bu ricasını derhal yerine getirerek, tercüme muahedeyi yetiştirmiştir. Antlaşma şartları konuşulduktan sonra, İngiltere elçisi memnun bir ifadeyle oradan ayrılır. Rusya elçisi ise görüşmeye vakti olmadığını, fakat dönüşte paşayı görmek arzusunda olduğunu söylemiştir. Sekiz günde Fransa sınırına varmak emelinde olan paşa, Paris'te oturan Osmanlı elçisi Ali Efendi'ye haber gönderir. Fransız Hariciye Nazırı Talleyrand'a sekiz gün sonra Paris'e ulaşabileceğinin bildirilmesini ister. Ayrıca antlaşma şartlarıyla ilgili olarak da, kendisine etraflıca bilgi verilmesini talep eder.

Paşa, ilerideki postalara önceden haber göndererek, arabalara beygir temin edilmesini ister. Bu şekilde bekleyip, oyalanarak vakit kaybetmeyecektir. Paşa, Beç'ten ayrılışının sekizinci günü geceleyin Strazburg'a vasıl olur. Ertesi sabah kabileyi karşılamak için lostaryanın önüne gelen 150 kadar askere paşa, bolca bahşiş dağıtır. Strazburg valisi, yanında iki general olduğu halde, paşaya "hoşgeldiniz" demek için gelir. Eskiden İzmir konsolosu olan vali, paşayı kendi evine davet ederek, üzerinde Bonaparte'ın resmi işlenmiş olan iki parça gümüş hediye eder. Bu ziyarete mukabele eden paşa, valinin tütün sevdiğini önceden haber aldığından ona tütünle birlikte gülyağı ve ten-sûh (= türlü şekillerde yapılan güzel koku yuvarlağı) götürür. Paşa, validen menzil beygirlerinin temin edilmesini talep eder. Strazburg ahalisi temaşa için paşanın lostaryasının etrafını sarmıştır. Dışarı, lostaryadan çıkılamayacak ve yürünmeye imkân vermeyecek ölçüde kalabalıktır. Bu sebepten, gelen askerî general, ahalinin Osmanlı görmemiş olduklarından bahisle özür diler. Lostaryanın kapısı önüne, bir kaç atlı asker tayin eder. Sebin'den itibaren güzergâhlarıdaki ahalinin toplanarak, kendilerini seyretmelerine alışmış olan paşa, bu durumu hoşgörüyü karşılar. Menzil beygirleri geldiğinde kafile yola koyulmaya hazırlanır. General paşanın elinden tutmuş olduğu halde halkı açarak, ona hintoya kadar refakat etmiştir. Vali, paşanın Strazburg'a varışını telgraf ile Paris'e bildirmiştir. Paşa ve maiyetindekiler, hinto ile Strazburg kalesi kapısından dışarı çıkarken, 19 pare top atışıyla uğurlanırlar. Paşa, beş-altı katana ile önlerine katılarak kendilerine rafakat eden görevlilere, bolca bahşiş vermeyi ihmal etmez. Yol yarıldığında Ali Efendi'nin cevabnâmesi paşanın eline geçer. Strazburg'tan Paris'e beş günde varılır. Diteri veya Diter denilen yerde yemek molası verilir. Bu esnada Fransa'nın kabileyi karşılamak için gönderdiği general ile tercümana tesadüf edilir. General ile tercüman paşayı Strazburg'tan itibaren karşılamak ve bütün yol masraflarını üstlenmek maksadıyla, Bonaparte tarafından vazifelendirilmişlerdir. General kendisine verilen emir gereğince,

Strazburg-Paris arasında yapılan bütün harcamaları ödemek mecburiyetinde olduğunu söyleyerek, bu hususta ısrar eder. Paşa, hesap tutmadığını ifade ederek, bu isteği nazikçe reddeder. Paris'e varıldığı gün, bu şehirde oturan Osmanlı elçisi Ali Efendi, paşayı il dışında karşılar. Beç'ten itibaren mihamdâr tayin olunacakken, İstanbul'daki Fransa maslahatgüzarı yanlarına tercüman Frankini'yi tayin ettiğinden bu husus tehir edilmiştir. Sonradan Frankini'den mihamdar olmaz denilerek, paşayı sınırda karşılamak üzere bir general yola çıkarılmıştır. Bu durum kendisine izah edildiğinde, Galip Paşa, bu kabilden teferruatın üzerinde durmadığını dile getirmiştir. Heyeti şehir dışında karşılayan Ali Efendi, paşa ve mihamdar general ile birlikte kendi arabasına biner. Maiyette bulunanlar da diğer arabalara dağılırlar. Galib Paşa, Paris valisi tarafından Ali Efendi'ye tahsis olunan konağa yerleşir. Paşa, maiyetindeki Rum tercümanı, Fransız Hariciye Bakanı Talleyrand'a göndererek, gelişini resmen haber verir ve ertesi gün için bir randevu talep eder. Bu arada kendi memuriyeti hakkında bilgi edinmek isteyen Ali Efendi'ye artık İstanbul'a geri dönmek için mümkün olabileceğini, izinle ilgili "nâme-i âli"nin yanında bulunduğunu söyler. Ertesi gün paşa, Ali Efendi ve tercümanla birlikte Talleyrand'la görüşmeye gider. Galib Paşa, Bonaparte'a verilmek üzere yazılmış, padişahın hususî mektubunun yanında bulunduğunu ve onunla münferiden görüşeceği bazı meselelerinin olduğunu ifade eder. Paşanın Bonaparte ile görüşme zamanını ayarlayacak olan Talleyrand, Frenk âdetlerine uygun olarak misafirini dış kapıya kadar uğurlar.

Paris'e elli günde varacağını hesaplayan paşanın yolculuğu altmış iki gün sürmüştür. Paris'teki günleri ise yemek yemeye vakit bulamayacak kadar dolu geçer. Fransızlara ve diğer ülkelerin sefirlerine sual ve cevap yetiştirmek, lâyıkinca mukabelede bulunmak için uğraşır. Protokol mecburiyetleri paşayı çok meşgul eder. Onu yolda karşılayan general ile tercüman, cuma gününden evvel Paris'e varılabilir ise bundan memnun olunacağını ifade etmiştir. Ancak salı günü Paris'e varabilen paşa, ertesi gün hem Talleyrand ile hem de kendisini ziyarete gelen kolonel Sebastiyân ve Prusya elçisi ile görüşür. Cuma günü "parade" denilen asker talimi vardır. Cuma akşamı sarayın teşrifatçıbaşısı gelerek, ertesi gün saat altıda paşa için altı beygirli bir hinto, maiyeti için de ikişer beygirli üç hinto getireceğini ve Tuilleries Sarayı'na gidileceğini söyler. Paşa, İstanbul'dan kıyafet olarak biri kaput cinsinden katlı sofdan, diğeri şaliden iki kerrâke (= ince softan yapılmış hafif ve dar üstlük elbise) getirmiştir. Sof kerrâkeyi giyinen paşa, tercüman ve teşrifatçı ile aynı arabaya binmiştir. İki tercüman da önlerindeki arabada olduğu halde, Sen nehri üzerindeki bir köprü geçilerek, saraya varılır. Sarayda sefirlerin toplanma mahalli olan alt kat-

taki bir odaya gelinir. Bu odada sandalye ve kanepeler vardır. Bütün sefirler geldikten sonra, iki sıra Fransız hizmetlisinin yanından geçilerek, yukarıdaki bir odaya çıkılır. Bu arada Talleyrand gelerek Galib Paşa'yı alır ve yandaki odada bulunan Bonaparte'a, "Devlet-i Aliyye murahhasıdır" diye takdim eder. Türkçe konuşarak kendisini tanıtan ve Paris'e geliş maksadını açıklayan paşanın söyledikleri tercüme edilir. Karşılıklı dostluk ve iyi niyet bildiren konuşmalardan sonra Bonaparte, Galib Paşa'ya yolculuğunun nasıl geçtiğini, operaya gidip gitmediğini sorar. Bonaparte'ın yanındaki iki konsülün (= idareci) kıyafeti çuhadan yapılmış olup, etrafı sırma işlemeli, resmî elbiseler şeklindedir. Bonaparte'ın esvabı ise sade çuhadan yapılmıştır. Kemerinin üzerinde birkaç adet irice elmas bulunmaktadır. Başında pek çok iri elmasla süslenmiş bulunan bir çeşit taç vardır. Bonaparte, sefirlerle kısaca konuşup görüşür. Galip Paşa, merasimden sonra arabaya binip, Bonaparte'ın bulunduğu daireye gider ve onunla kısa bir görüşme yapar. Paşa, iki arabacıyla üç hizmetliye bolca bahiş verir. Yemek davetine katılmak için tekrar saraya geri dönüldüğünde sefirlerin toplandığı odaya gelinir. Mızıkça çalınan bu odada Bonaparte'ın eşi ile bazı kadınlar da oturmaktadır. Avrupa muaşeretini gereğince önce ev sahibinin eşi ile görülür. Paşa, madamın yanına oturup, onunla biraz sohbet eder. Odada bulunanlar âdet gereği ayakta gezinirler. Bu sırada içeriye giren Bonaparte, paşayla görüşür. Meclisin en rütbeli kişisi madamı elinden tutarak yemeğe götürür. Bu işi ikinci konsül yapar. Yemek odasında uzun bir masanın etrafında sandalyeler vardır. Bonaparte, yemek odasına Galib Paşa'yla birlikte gelir, ayrıca yemek masasında da onu tercümanıyla birlikte yanına oturtur. Madam ise karşısındadır. Sofrada bulunan kadın ve erkeklerin toplamı 150 kişi kadardır. Mısır kölemeni iki gençten biri Bonaparte'ın, diğeri madamın arkasında durur, tabak değiştirir ve servis yaparlar. Sofrada bir buçuk saat kadar kalınır. Bonaparte, Galib Paşa ile sohbet ederken, sofrada biraz aşağıda oturan Rus elçisi konuşulanları duymaya çalışır. Bonaparte, III. Selim, sadrazam, kaptan-ı derya, Mısır Valisi Ebubekir Paşa, Cezzar Paşa, Tepedelenli Ali Paşa, Şeyhülislam Efendi, eski Mısır kadısı ve merhum Köse Mustafa Paşa'nın kethüdası hakkında sorular sorar. Padişahın memleketi bizzat gezip dolaşarak, suçluları cezalandırıp, cezalandırmadığına dair bilgi edinmek ister. Bonaparte, paşaya kaç yaşında olduğunu sorar. (Bu esnada Bonaparte 31, Galib Paşa 39 yaşındadır.) Sofrada herkesin önünde şarap bulunurken, paşaya Frenk üzümü şerbeti, sübye (= badem içi, kavun çekirdeği gibi şeylerden yapılan boza kıvamındaki beyaz bulamaç) ve limonata ikram edilir. Sofradan önce Bonaparte'ın eşi, sonra da Bonaparte ile Galip Paşa kalkarlar. Yandaki odaya geçilerek, şekerli kahve içerler.

Bonaparte'ın Galip Paşa'ya —tabîî ki onun şahsında Osmanlı İmparatorluğu'na— verdiği önem Rus elçisi ile Nemçe elçisinin kıskançlığını çekmiştir.

Protokol gereği olarak Bonaparte'ın kardeşlerini ve yakınlarını ziyaret eden paşa, evde bulamadığı kimselerin kapısına, ziyaretini haber veren pusulular bırakır. İkinci ve üçüncü konsüllerle de görüşen paşa, devlet ricalinden birçok kimseyi ziyaret ederse de, ekserisini evlerinde bulamaz. Bu kimselerden bazıları küçük bir kartla mukabele ederken, bazıları da onu evlerine davet ederler. Paşa, Talleyrand hariç, yedi vekili daha hanelerinde ziyaret ederse de, birçoklarını bulamayıp, kapılarına pusula bırakır. Bu kimseler de paşaya mukabele ederler. Paşa, Paris'e varışının altıncı günü Ali Efendi ile birlikte, Nemçe, Rusya, İngiltere, İspanya, Sicilya-teyn, Prusya, İsveç ve Danimarka elçilerini ziyaret eder. Bunlardan Prusya ve İngiltere elçilerine iade-i ziyarette bulunur. Talleyrand, Bonaparte'ın tenbihine uyararak Galib Paşa'yı ve Ali Efendi'yi iki defa yemeğe davet etmiştir.

Paşa, Talleyrand'ın gönderdiği bir tezkire vasıtasıyla bir kampanyaya davet edildiğini öğrenir. Saray kethüdası ile bir general ertesi gün gelerek, daveti tekrarlarlar. Mihmandar general, bir hinto ve beş altı süvari ile gelerek paşayı alacaktır. Şalî kerrâke giyen paşa, kararlaştırılan saatte gönderilen hintoya biner. Mihmandar generalin işi çıktığından, yerine arkadaşı başka bir general gelmiştir. Paşa, general ve tercüman iki uşakla beraber hintoya biner. Süvariler, hareket eden arabanın iki tarafında giderler. Malmaison denilen yerde heyeti karşılayan teşrifatçı, içeri giren misafirleri bir odaya alır, kahve ve limonata ikram eder. Talleyrand, paşayla biraz görüşüp konuştuktan sonra, onu Bonaparte'ın bulunduğu odaya götürür. Paşa, Bonaparte ve tercüman yalnız kalırlar. Galib Paşa memuriyetinin iki maksadı olduğunu ifade eder. Birinci maksat, iki devlet arasındaki dostluğun ve karşılıklı yardımlaşma anlayışının yenilenmesidir. İkinci maksat ise, Napolyon'un yaptığı iyi işleri gören padişahın, onun hakkındaki dostluk ve takdir hislerini açığa vurmaktır. Paşa “nâme-i hümayun”u öpüp başına koyduktan sonra, tercümesiyle birlikte Bonaparte'a teslim eder. Mektubun tercümesini hemen açıp okuyan Bonaparte, hem bu mektuptan, hem de Galib Paşa'nın seçilip gönderilmiş olmasından dolayı duyduğu memnuniyeti ifade eder. Bonaparte, aslında Osmanlı Devleti ile savaşmak niyetinde olmadığını dile getirir. Sırf İngilizlere zarar vermek ve baskı yapmak için Hint tarafına doğru ilerleyişinin yanlış anlaşıldığını belirtir. Osmanlı Devleti bu durumun aslını bilmediğinden savaş ilan etmiştir. Fransa'nın işin aslını

anlatması için gönderdiği elçiyi ise yolda İngiltere tevkif etmiştir. Rusya, Nemçe ve İngiltere'nin Osmanlı'ya görünüşte dost, esasen düşman olduklarını söyleyen Bonaparte, bu ülkelerin Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı kışkırttıklarını da ilâve eder. Osmanlı Devleti ile Fransa'nın 300 yıldan beri dost olduklarını, bunun bozulmaması gerektiğini de ifade eder. Karşılıklı iyi niyetleri açığa vuran konuşmalardan sonra paşa, Bonaparte'a Eflâk ve Boğdan'ın Fransa tarafından işgal edildiği rivayetinin dolaştığını söyler. Bonaparte, bunun gerçek olmadığını ifade eder ve Osmanlı Devleti'ne zarar verecek herhangi bir durumun söz konusu olmadığını dile getirir. Bonaparte, Osmanlı Devleti'ne sınır komşularından Nemçe'nin zarar verebileceğini, Rusya'dan gelecek herhangi bir tehditin ise ihtimal dışı olduğunu söyler. Bonaparte, Fransız gemilerinin Karadeniz'de serbestçe dolaşması hususunda çok ısrarlıdır ve anlaşma yapabilmeyen ilk şartı olarak da bu maddeyi öne sürer. Ayrıca Rumeli'deki karışıklıklar ile Mısır meselesi de Bonaparte'ı çok ilgilendirir. Mısır üzerinde İngiliz ve Fransız menfaatleri çarpışmaktadır. Üstü kapalı bir şekilde vaat ve tehditlerde bulunan Bonaparte'ın Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin arasını bozmak istediği görülür. Napolyon ile vedalaşıp dışarı çıkan paşa, Talleyrand ile karşılaşır. Onunla biraz görüşükten sonra, kendisine refakat eden generalle birlikte geri döner. Fransız hizmetlilere bolca bahşiş vermeyi de ihmal etmez.

Bonaparte ile ikinci mülâkatında, kendi arabasıyla "kampanya" tabir olunan yere varan Galib Paşa, burada teşrifatçı ile karşılaşır. Bonaparte'ın eşininin olduğu odaya gelen paşa, onunla yarım saat kadar sohbet eder. Kendisine kahve ikram edilir. Sonra teşrifatçı paşayı Bonaparte'ın odasına götürür. Bonaparte; paşaya Rumeli'deki son durumu sorar. Bir paşanın isyan edip, Edirne'yi zaptettiği, kaptanpaşanın ise Rumeli'ye çıkmış olduğu haberi gelmiştir. Bu haberleri mübalağalı bulan paşa, bu çeşit haberleri gazeteden okumuştur. Fakat kendisine bunun dışında bir bilgi ulaşmamıştır. Napolyon, Osmanlı Devleti hudutları dahilinde vukubulan hadiseleri çok büyük bir dikkatle takip etmekte ve fikir yürütmektedir. Bonaparte —yemekte de dile getirdiği üzere— padişahın bizzat ülkeyi dolaşıp, problemleri yerinde görmesi, hattâ askerinin dahi başında hareket etmesinde çok fayda gördüğünden bahseder. Vaktiyle devamlı saraylarında oturan Fransız krallarının, sonuçta kendilerine ve ülkeye zarar verdiklerini, ihmalin iyi bir şey olmadığını söyler. Padişahın, cuma günleri camiye gitmek için dışarı çıktığını ifade eden Bonaparte, yeniçerilerle ilgili dedikodulardan da haberdardır.

Bonaparte, padişahın meseleleri annesi ve yakınlarıyla görüşüp görüşmediğini sorar. Paşa, ise buna cevaben padişahın devlet işlerini

yüksek vekiller ile görüşüp tartıştığını, aileden herhangi birisiyle konuşmadığını ifade eder. Padişahın hususî askeri olması lâzım geldiğini söyleyen Bonaparte, üç-dört bin Memlûk askeri olsa iyi olur şeklinde bir de tavsiyede bulunur. Paşa, Talleyrand'a bir takrir vermiştir ve sonucunu beklemektedir. Bunu Bonaparte'a sorduğunda, hariciye nazırının üç dört gün içinde geleceğini öğrenir. Bonaparte, paşaya bir ihtiyacı olup olmadığını sorar. İstanbul'dan gelecek olan para geciktiği için sıkıntıda olan paşa —İstanbul'da Fransızlara ödenmek üzere— Bonaparte'dan bir miktar borç para alır. Bu görüşmeler esnasında Galib Paşa, söylenen her söze, en uygun mukabeleyi bulmaya çalışmıştır. Neticede de, devletini küçük düşürmeyecek, içerdeki hiçbir sıkıntıyı dışarıya aksettirmeyecek ustalıklı cevaplar vermiştir.

Galib Paşa, antlaşmayı imzalayınca kadar bir hayli yorulmuştur. Kararsız bir devlet adamı olan Talleyrand bir gün evvel üzerinde anlaşılan maddeleri ertesi gün değiştirerek işi uzatmıştır. Karadeniz'de Fransız ticaret gemilerinin serbestçe dolaşabilmeleri isteğini, antlaşmanın ilk şartı olarak ileri sürülmesi, paşayı tereddüte düşürmüştür. Paşa, kendisine tam yetki verildiği halde, bu hususu padişaha sormuştur. Fransa'dan getireceği uzman ve subaylarla Nizâm-ı Cedid'i yürütmek isteyen padişah, bu isteğe muvafakat etmiştir.

Galib Paşa, İstanbul'a geri dönüşü daha fazla geciktirmemek için, üzerinde anlaşma sağlanan son müsveddeyi, Talleyrand'a derhal imzalatarak yanına almıştır.

Muahedeyi imzalamaya muvaffak olan Galib Paşa'ya Gümrük'ten senede beş kese faiz getiren bir hisse ihsan edilmiştir. Ayrıca kendisine büyük tezkirecilik verilmek suretiyle, ikinci derecedeki devlet ricali sırasına yükseltilmiştir.

Bonaparte, görünüşte Galib Paşa'dan memnun olmuş, onun meziyetlerini öven iki mektubu III. Selim'e göndermiştir. Ayrıca bu mektuplardan paşanın Bonaparte'ın şahsî sempatisini kazanmış olduğu da anlaşılır. Buna mukabil, 1807 yılında Rus harbi dolayısıyla Paris'e bir murahhas gönderilmesi söz konusu olduğunda ise, Napolyon, paşayı uygun bulmamıştır. Onun yerine Paris sefiri Muhip Efendi'nin murahhas olmasını istemiştir.

Galib Efendi, sadece muahede akdini imzalamakla kalmamış, Paris'teki diğer sefirlerle de görüşerek, devleti birçok meseleden haberdar etmiştir. Fransız matbuatında çıkan yazıları takip eden paşa, Osmanlı Devleti'ne dair yanlış ve aleyhte akseden malumatı düzeltmeye çalışmıştır.

Hattâ bu hususta Bonaparte ile de görüşerek, yarı resmî bir beyanname neşretmiştir. Ayrıca “Monitor” gazetesinde neşredilmek üzere iki de mektup göndermiştir.

Sefâretnâme metni değerlendirildiğinde, şu sonuçlara ulaşılır: Paşa, ülkesini iyi temsil etmek ve vazifesini layıkıyla yapmak çabası içindedir. Osmanlı Devleti’nin menfaatlerini en üst seviyede koruyabilmek endişesi, paşayı hem maddeten, hem de manen yorar.

Galib Paşa ve maiyetindekiler yol boyunca geçtikleri güzergahlarda itibar görmüş, o bölgenin mülkî ve askerî âmirlerince karşılanmış, misafir edilmiş ve uğurlanmışlardır. Bu husus, Osmanlı Devleti’nin dış itibarını göstermesi açısından önem taşır. Ahalinin “Osmanlı görmek” maksadıyla toplanması ve yolcuları seyretmesi de bu itibar ve ilginin boyutlarını göstermesi açısından dikkate değerdir. Ayrıca Napolyon Bonaparte da, Galip Paşa’ya diğer devlet sefirlerini kışkandıracak ölçüde farklı davranmış, itibar etmiştir. (O dönemde İspanya ve İtalya yarımadaalarında başarı kazanan Bonaparte, Avrupa dengelerinde üstün bir konumda bulunmaktaydı.)

Paşa, İstanbul’dan yola çıktığı andan itibaren, kendisini karşılayan, uğurlayan veya refakat eden askerlere ve her çeşit hizmetliye bolca bahşiş verir. bu davranışıyla devletin maddî zenginliğini ve cömertliğini göstermek emelinde olduğu görülür. Oysa ölçülü ve hesabını bilen bir kimse olan paşa, yolculuğu sırasında nerede para bozdurup, karşılığında ne alacağı konusunda son derece titiz davranmıştır. Ayrıca elindeki para da sınırlıdır. Nitekim Paris’te parasız kaldığını ve Napolyon’dan borç para aldığını da mektuplarında ifade eder. Bahşiş vermek hususunda bu kadar eli açık davranan paşa, —bir kural olduğu halde— Strazburg’dan itibaren harcadığı paraları Fransız hükümetine ödetmeyecek kadar da tok gözlü davranır. Bu tenezzüslüğün altında biraz da kendi ülkesinin vakarını korumak arzusu yatar. Oysa yabancı elçiler, kendi ülkelerinden çıktıkları andan itibaren, Osmanlı Devleti’nin misafiri olarak kabul edilirler. Yol masrafları, barınma ve iâşe de dahil olmak şartıyla, bütün harcamaları üstlenir. (İstanbul’da kaldıkları müddet içinde de bu durum devam eder).

Paşa, bulunduğu her yerin muaşeret kurallarını iyice öğrenip, ona göre davranmak ister. Bütün ülkelerin elçileriyle görüşmek, onları tanımak, fikirlerini almak ve devletini bilgilendirmek gayesindedir. Hediye vermek ve ikramda bulunmak hususlarında kusur etmek istemez. Ayrıca tanışıp, görüştüğü kimseler üzerinde iyi intibalar uyandırmaya gayret eder. Dikkatli bir gözlemci olan paşa, Avrupa muaşeretindeki farklı uygulamaları da kaydeder. Yol boyunca kendilerini karşılayan ve uğurlayan

generallerin yanlarında eşlerinin de oluşunu yadırgar. Ayrıca paşayı ziyaret eden general de eşiyile birlikte gelmiştir. Paris'teki toplantılara başka hanımlarla birlikte Napolyon'un eşi de katılır. Paşa, Napolyon'un eşinin yanındaki sandalyede oturmuş, onunla teke tek konuşmuştur. Hanımları hayatın içinde ve beylerle yanyana görmeye alışkın olmayan paşa, bu hususu belirtmek lüzumunu hisseder. Ayrıca sefirlerin toplandıkları odada ayakta dolaşıyor olmaları da paşanın ilgisini çeker. Sofra adabını, misafirlerin kapıya kadar uğurlanışını da farklı bir keyfiyet olarak kayda değer bulur. Ziyaretine gidilen evlerde kimse bulunmadığı takdirde kapılara pusula bırakılmasını da yadırgar bir tavır içerisindedir. Kralların dahi seyrettiği tiyatro faaliyetlerini ise “âdi levhalar” şeklinde değerlendirerek küçümser. Napolyon'un ve diğer devlet büyüklerinin kıyafetlerine dikkat eden paşa, iki ayrı elbise götürmüştür.

Ev ve bahçe tezyinleriyle de ilgilenen paşa, gördüğü mekânları tasvir eder. Perdesinden mobilyasına kadar bu ev içi dekorların teferruatlı bir biçimde anlatıldığı metinlerde, paşa, kelimelerle tablo çizer. Aynalar, avizeler, şamdanlar, masalar, sandalye ve koltuklar, döşemelerin rengi ve cinsi, mobilyanın nereden geldiği, işlenişi gibi hususlar belirtilir. Gördüğü hususî koleksiyonlar (mücevher, taş, silah, kitap, fosilleşmiş deniz bitkileri vb.) da paşanın dikkatini çeken unsurlardan biri olarak anlatılmıştır. Bahçelerin tanzimini, ağaç çeşitlerini ve değişik meyvaların tanıtımını da ihmal etmez. Bozuk yolların tasviri, yollarla ilgili her türlü teferruatın nakli de üzerinde ısrarla durulan hususlardan biri olarak karşımıza çıkar. Bu *Sefâretnâme*, o dönemin yolculuk şartlarını, ulaşım ve konaklama problemlerini anlatması açısından da ilgi çekicidir. Her menzilden çıkışını gün ve saat vermek suretiyle belirten paşa, mesafeleri ne kadar zamanda katettiklerini de kaydeder. Çok meşakkatli geçen bir yolculuktan sonra 62 günde Paris'e varılır. Paşa, bu şehre ulaşmadan önce orada olup biteni ve antlaşma şartlarını öğrenmek için bir ön hazırlık yapma cihetine gider. Bu sebepten de imkânları zorlayan bir tavır içinde bulunur. Yolda temin ettiği gazetede yer alan antlaşma şartlarını, Eflak voyvodasına tercüme ettirerek, kendisine ulaştırılmasını sağlar. Katılacağı toplantılarda diğer elçilerin ne düşündüğünü bilmek ve ona göre bir tavır belirlemek ihtiyacındadır. Karşılıklı konuşmaları iyi yürütebilmek, sorulara en uygun ve yerinde cevaplarla mukabelede bulunmak için yorulur. Ülkesini küçük düşürecek herhangi bir söz veya davranışta bulunmamak maksadıyla gayret sarfeder. Talleyrand, Galib Paşa'nın şahsında ülkesinin hukuğunu iyi müdafaa eden ciddî bir devlet adamı bulur. Bu “çetin ceviz” sayılabilecek Osmanlı paşasından görünüşte memnun kalsa da, aslında çok hoşnut olmaz.

Sadrazam Said Paşa'nın *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası*'nda neşredilen mektubunda Galib Paşa'nın sefâretnâmesi "en güzel ve en mükemmel"⁵ sıfatlarıyla tanıtılır. Bu mektup, Reşat Fuat Bey'e hitaben yazılmıştır. Galib Paşa'nın şiirlerinden bahseden ve örnekler veren mektupta "müşarünileyhin inşâsı gibi eş'arı da hakîmânedir"⁶ değerlendirmesi yapılır. Osmanlı Devleti'nin o güne kadar Avrupa'ya gönderdiği on sekiz sefirden on dördünün sefâretnâme yazdığı belirtilir. Said Paşa, "en müdekkik-âne yazılan sefâretnâme ise Galib Paşa'nınkidir. Yazık ki nakıs kalmıştır"⁷ demek suretiyle bu eser hakkındaki fikrini dile getirir. Ayrıca "işte nur-ı aynim mukaddemâ îâreten ihsân ettiğiniz bu sefâretnâme tarih-i siyasimizde, tarih-i edebiyatımızda ka'b-ı mümtazı bulunan bu Galib Paşa'nındır"⁸ der. Sadrazam kendisine ödünç olarak verilen ve yazarının el yazısıyla kaleme alınmış olan bu sefâretnâmeyi iade etmeye kıyamaz. On altı seneden beri muhafaza ediyor olmasını, onun kıymetine atfederek, özür diler. Görüldüğü gibi paşa devri içinde gerek şahsiyeti ile gerekse yaptığı işlerle beğenilir ve takdir edilir.

Sefâretnâme, attığı her adımın hesabını vermek ve işini başarmak endişesi içinde olan sorumlu bir devlet adamının resmî ifadesi ile yazılmıştır. Bu husus, paşanın yeterince samimî ve daha şahsî bir üslûp kullanmasını engellemiş olabilir. Belki de bu durum, dikkatini çeken başka hususları da belirtmesine mani olmuş bulunabilir. Metinde görüldüğü üzere son derece ağır bir dil kullanılmıştır. Satırlar boyu süren uzun cümleler ve bol terkipler ile yazılmış olan bu eserde tasvirlerle de çokca yer verilir.

Eser; Napolyon'un Osmanlı Devleti'nin iç işlerini yakından takibettiğini, teferruat sayılabilecek hususları dahi değerlendirdiğini ortaya koyar. Bu inceden inceye takibedişin altında —hiç şüphesiz ki— karşı tavır geliştirme ve Fransız menfaatlerini ona göre yönlendirme arzusu yatar. Osmanlı Devleti'nin ise aynı titiz dikkati gösterdiği söylenemez. Padişahın cuma namazları hariç saraydan dışarı çıkmaması, ülke meselelerini yerinde tesbit edip çözümler üretememesi, problemleri kimlerle konuşup görüştüğü, savaşta orduyu bizzat kumanda etmemesi, hususî askerinin bulunmayışı vb. şeklinde tezahür eden pek çok husus Napolyon tarafından bilinip, değerlendirilmektedir.

Sefâretnâmeler bizi, Osmanlı Devleti daha önceden Avrupa başkentlerinde daimî elçilikler bulundurup, onlardan gelen rapor, tahrir

⁵ Sadrazam Said Paşa'nın Mektubu, Said Paşa, *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası*, nr. 8, 27 Safer 1335/23 Aralık 1916, s. 145.

⁶ A.g.m., s. 146.

⁷ A.g.m., s. 146.

⁸ A.g.m., s. 146.

ve sefâretnâmeleri dikkate alsaydı, kendi içindeki yenileşme ihtiyacını çok daha erkenden hissedip gerekli adımları atacaktı sonucuna götürür.

Avrupa ülkelerinin devri içindeki sosyal, siyasî ve tarihî yapısını bize taşıyan, bilgilendiren ve ikaz mahiyetini taşıyan bu sefâretnâmeler, tamamen olmasa da amaçlarına ulaşmışlardır. 28 Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa elçiliği, Lâle Devri'nde ilk Türk Matbaasının kuruluşuna vesile olmuştur.

Bu eserler; bizim dışımızdaki dünyayı algılamamız, tarih ve medeniyet şuurumuzu geliştirmemiz kadar; farklı bir insan tipini de dikkate alarak ilerleyen yenileşme tarihimiz açısından da hususî bir önem taşırlar.

BAŞLICA KAYNAKÇA

Ahmet Resmî Efendi, *Sefinetü'r-rüesa* (Hulâsatü'l-i'tibâr), Mühendisyan Matbaası, İstanbul 1286 (1870).

Kuran, Ercüment, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasî Faaliyetleri*, 1773-1821, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1968.

Mehmet Süreyya, *Sicilli Osmanî*, Matbaa-i Âmire, cilt III, İstanbul 1311

Mogyar, Helységnév-Azonositó Szótór Balassı Kıadó Szerkesztette Lelkes György, Budapest 1992.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1967.

Unat, Faik Reşat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Uzunçarşılıoğlu, İsmail Hakkı, *Karesi Meşahiri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, İstanbul 1925.

SEFÂRETNÂME-İ ÂMEDÎ GALİB EFENDİ

El-Hamdü li'llâhi'llezi hedeynâ li'l-İslâm ve eyyede'd-din el-kavîm el-mübîn bi't-te'yîdi't-tâm. Va's-salâtü ve's-selâmü 'alâ nebiyyinâ Muhammedin Seyyidü'l-enâm. Kala'llâhü: es-sulhu seyyidü'l-ahkâm ve 'alâ âlihi ve ashâbihi'llezînehum ulû's-sa'âdeti ve 'âli'l-makâm. Ve ba'd bu 'abd-i muhtâc-ı eltâf ve mevâhib-ı Hazret-i Vâhib Seyyid Muhammed Sa'îd Galib hasebü'l-istita 'âti ve'l-mekâsib bu vechile eş'âr-ı meşhûdât ve ahbâr-ı malûmâta râgıb kâffe-i vâki'ât-ı zamâniyye muktezâ-yı tesâvir-i ezeliyye olup herbirinin mukaddemât ve netâyicinde ahkâm-ı hafiyye olmağla Allah kesmiş atmıştır. “Ânı etme cedel tiğ-i lâ-yüs'el 'ammâ yef'al” meâli mâ-sadak-ı hâl olup Devlet-i Aliyye-i ebediyyü'd-devâm sâneha'llahü te'âla ilâ yevmi'l-kıyâm ve lem'-i envâr-ı şevketühâ mâdâme'l-leyâli ve'l-eyyâm ile Fransa

devleti beyninde üçyüz sene mikdârı âsâr-ı musâfât cârî ve avâriz ve tagayyürden âri olduğundan başka ma'lûm-ı havâss u avâm olduğu vechile Fransa devleti mübeddel-i cumhuriyet olduğu hengâmda dahi mer'î olan uhûd-ı sâbıkâ 'alâ-hâlihâ ibkâ olunduktan sonra iklîm-i Mısr-ı nedretü'l-asr maddesiyle vaz'-ı enâmil-i taarruzât-ı bâis-i infisâh-i şîrâze-i müsâlemât olmak mülâbesesiyle 1213 senesi muharremi evâsıtında Mısr'ı istilâ vuku'unda evvel emirde taraf-ı Devlet-i Aliyye-i ebed-müddetten ser-asker ta'yîn ve irsâli ve ba'dehu sene-i merkûme zi'lhiccesinde hasbe'l-iktizâ tevîk-i Rabbânî Dersâdet'ten berren muhtasar ordu-yı hümâyûn-ı zafermakrûn ve ertesi sene dahi lüzûm-ı maslahata mübteni kadar yelken donanma-yı hümâyûn-ı nusret-nümûn isbâli ile tedâbir-i lâzime icrâ ve müttefik-i saltanat-ı seniyye olan İngiltere devleti cânibinden dahi taraf-ı Mısr'a sefâyin ve kara askeri irsâliyle bi'l-ittifak istirdâd-ı ülkâ-yı Mısr'a îtinâ olunmuş olmağla bi-'inâyeti'llahi'l-Meliki'l-Kadîr etrâf ve havâlisi harben ve tahliyeten nez' u teshîr olunmağın on altı senesi ekâlim-i Mısrıyye kabza-i tasarrufa alındığından asâyiş-i re'âyâyı mütetebbi' olan musâlahayı dahi iâdeye tarafeyn rızâ-dâd olduğuna binâen bu fakîr-i kesîrû't-taksîr rikâb-i hümâyûn-ı meymenet-makrûn âmedciliği hizmetinde müstahdem iken sene-i mezkûre şehr-i zi'lka'deti's-şerîfesinin beşinci günü cânib-i me'âlî-menâkıb hazret-i gîtî-sitânîden musâlahâ-i hayriyye akd u itmâmına ve me'mûren Paris tarafına bâ-hatt-ı hümâyûn-ı übhet-makrûn-ı murahhas ta'yîn kılındığı hasebiyle ba'de tehiyye-i levâzım-ı râh mütevekkilen ala'llah ve mütevessilen bi-rûhâniyyet-i Resulî'llah şehr-i şerîf-i merkûmun yirmi yedinci günü.

Barekallâhü's-sebt ve'l-hamis-i te'emmül ve meyâmîn ve sa'âdet-i eltâf-ı İlahiyyeden tefe'ül ile Daru's-saltanati's-seniyyeden berren hareket ve savn-ı kâmilü'l- 'avn-i Hazret-i Yezdânî ile Silivri ve Bergos ve andan Kırk Kilise'ye ve andan Karînâbâd tarîk-i Balkanından Şumnu kasabasına mürûr birle şehr-i zi'lhiccetü's-sa'îdenin dokuzuncu mübâret isneyn günü ol tarafta kasabât-ı sâireye hilâfen îfâ-yı emr-i zebh-i kurbân-ı mesûbât-nişâne hasbes-sübût müsâraat olduğunda salât-ı iyd-ı adhâ-yı mes'adet-ihativâ kasaba-i merkûmede edâ ve icrâ birle hürmeten li'l-iyd ol gün ikâmet ve ertesi çıkılıp Hezârgrat yolundan Rusçuk'a azîmet ve vüsûl, ferdâsı bârân-ı kesîr-i bârân ve şiddet-i riyâh ile nehr-i Tuna'da tuğyân olmak cihetiyle bir gece dahi Rusçuk'da beytütet birle şehr-i merkûmun onüçüncü yevm-i cum'a Tuna'dan Yergökü'ye güzâr ve salât-ı cum'a-i mübareke ba'de'l-edâ hintosüvâr olup Yergökü'ye dokuz saat Kopaçin (Macarca: Kopčany) nâm karyeye ve ferdâsı Bükreş'e vüsûl ile hasbe'l-iktizâ çend gün tevakkufa ibtidâr olundu. Bükreş kasabasına takarrübümüzde Eflâk voyvodası Mihail Voyvad ordu tertîb ve serâpâ bayrak ve zâbitâniyla piyâde ve süvâri neferi kasaba-i merkûmenin derûn u birûni umûrunu ru'yete me'mûr bulunanlar ve sâir

ordu takımını tesrîb etmiş olmaktan nâşî sūvâriyân kasabanın hâricinde ve piyâdegân dâhilinde istikbâl ve bizim ma'yyetimizde olan mükâleme kâtibi ve tercümân beyzâdenin yol hintolarına tebdîl için dâhil-i kasabada âmâde kılınmış olan ordu hintolarına irkâb birle sūvâriler ve serâpâ ordu donanmış yedek esbleri pîşide ve piyâdeler yemîn ü yesârda ve tablu zurna takımı hintolar verâsında olarak temâşâ-girân arasından tarafımıza tehiyye olunmuş olan hâneye îsâl etmeleriyle Voyvad-ı mumâileyhe dahi hâne-i mezkûrde müterakkıb olduğundan ba'de'l-mülâkat ferdâsı Voyvad-ı mumâileyhin Kurta'sına (Macarca: Curtea) gidilmek ve ertesi gün ol dahi tekrâr takımıyla tarafımıza gelmek resmleri kaide-i câriyye üzre ifâ olunduktan sonra şehir-i merkûmun on dokuzuncu yevm-i hamîs Bükreş'den dahi nehfen Kopluca (Macarca: Kopolcs) karyesi ve Sişte ve Curtea'dan Argeş kasabalarında birer gece ve andan sekiz on sâat sa'bû'l-mürûr Balkan'ı ubûr ile Tetşet karyesinde bir gece beytûtet olunup Bükreş'den hareketimizin altıncı yani şehir-i mezkûrun yirmi dördüncü günü Nemçe Devleti hudûduna vürûd kılındı. Eflâk memleketi hudûdunda Tuna'ya cârî olan nehr-i Erces efrâd-ı Kopaçin karyesi pîşgâhından ve Bükreş'den kalkdıktan sonra dahi birkaç mahalden geçilip âhir-i mürûr sâlifü'z-zikr Argeş kasabası pîşgâhında olarak ruyû'e ta'bir olunan kayığa kenâr-ı hinto ve yük arabalarını idhâl ile karşısına ubûr olunduğundan ma'adâ mârru'l-beyân Tetşet karyesinden dört sâat ileriye lede'l-vüsûl menbai Macaristan olmak üzere dâhilden derûna cereyân ile kule semtinden Tuna'ya mansab olan Olt suyu nâm kenirce nehrin berü ve ön taraflarında sakîfen tarh olunmuş Kuyuten (Macarca: Kyuten) nâm karye pîşgâhında kendümüz derûn-ı hinto da mevcûd ve altı re's beygiri yine hinto merbût ve ma'kûd olarak kezâlik pot kayığına duhûl ile geçilip sâir arabalar dahi bu vechle imrâr olunduktan sonra kıygından yola çıkıldığı gibi lisân-ı Türkîde yâr ta'bir olunur bir sâde düşvâr güzâra dûçâr olup şöyle ki yâr-ı nâ-muvâfık gibi hâtır-firâş olduğu bir tarafı ba'zan bülend ve ba'zan pes mecrâ-yı nehr-i ma'hûd ve bir tarafı ekseren yalçın kaya ve ba'zan eşcâr ü bilâd ile berî-i cibâl-i müte'azzirü's-suûd ve arzen ekser mahâlline yalnız bir araba sığar ve ba'zan arabanın iki cânibinden birer kimesne müteşebbis resen-i muhâfaza olmağla kenâr bulabilir ve mahâll-i müteâddidesinde cibâlden nüzûl eden miyâh-ı ictimâi ve husûsen ba'zan kenâr-ı tarîkin türâbı oyulup arzı bir arabaya vâfi olmaması cihetlerinden mâni olan maâbir-i muhtâc-ı cisr olmak takrîbiyle mevcûd olan cisrlerinin bazan nısf-ı sûtûnları zarûrî tevsi'-i sebîl-i gerdüne için kenârdan taşra çıkarılmış ve bu takrîb sûtûnun fakat birer seri rabt u bend ile şahs-ı zebân-dırâz gibi semt-i hatara meyl eylemiş ser-i diğeri zîrlerine sâlifü'z-zikr mahâll-i süftezemînden nâ-pâydar pâyendeler vaz' olunmuş bir tarîk-i dîk-i nâ-hem-

vârdan hattâ mukaddemâ İngiltere prenslerinden birisi ıyâl ü evlâdıyla tarîk-i mezbûrdan mürûr eder iken pek teng olmayan bir mahallinde hintoyla yardan nehre üftâde ve eseri nâ-yâb olarak hüdâ-nekerde bir madde-i hârikulâde olmağla ibreten li-inbai't-tarîk vakıa-ı merkûme bir hacer üzerine hakk ü tenmîk ile manzara-i âbirîne vaz' olunmuş binâberîn-i tarîk-i mezkûrda hintodan inilip bir müddet piyâde ve ba'dehu hayvana süvâr olarak mezkûr yerle iki sâate karîb bu hâl ile gidildikten sonra bir meydancığa çıkılıp Saltanat-ı Seniyye-i ebediyyü'l-müddet ile Nemçe Devleti arazisinin ol semtte hudûd-ı fâsılı olan bir nehr-i sagîrin bir tarafında dâhil-i kal'adan ve hizâen taraf-ı diğesinde Nemçeliden çend nefer müstahfaz bir kulübede îstâde olarak nehr-i mezkûr köprüsünden bilâmezâhim mürûr ile dâhil olundukta zikr olunan Nemçelü neferâtı devletlerinde resm-i ikrâm olduğu vechle tüfenk-i dest-i kıyâm ve ondan ilerü yine râh-ı ter-mihen kurbundan yine sâlifü'z-zikr Olt suyu kenârıyla ber-minvâl-i sâbık gidilerek hudûddan bir çeyrek ötede tarîk-i mezbûru sedd ü nehâren kaldırılıp leyle mahâlline bend için akşamdan yapılmış parmaklık derûnunda vâki' karakol-hânede mukîm çend nefer soldatlar dahi resm-i mezkûru icrâya ihtimâm etmekle üç çeyrek ilerde cibâlin altında bir semtte vâkî beş on hânedan ibâret karantina ve lazaret yeri dedikleri mahall ki ebnâ-yı sebîli hastalıktan ihtirâzen kırk gün ve hastalık olmadığı müddette beş on ve ekall üç gün tevkif ve te'cîl ettikleri ma'abberdir.

Ol tarafta pasaport taleb olundu. O havâlide Nemçe elçisinin halefi vürûduna dek yine o havâlide mersûm mühriyle idare-i umûr eden Nemçe tercümânı Valniyor tarafından Transilvanya eyâleti cenerali olup Sebin ismiyle müsemmâ ve mezkûr (Rohermüştad) Revher-müştâd demekle meşhur kasabada mukîm Metrufake nâm cenerale biri Bükreş'den gönderilmek, diğeri de Sebin'de verilmiş olan iki kıt'a mektûb ve maiyyetimizde olanların mikdârı beyânıyla bir kıt'a pasaporta verilmiş ve hasta olup olmadığı ve tevkif olunmamız husûsları mektûblarında derc kılınmış olduğundan başka Bükreş'de mukîm Nemçe acentası tarafından dahi ceneral-i mersûme mektûb irsâl kılınmış olmağla Tuna'yı kable'l-mürûr arabalar tehiyyesi için Şeliho'dan Eflâk voyvodasına irsâl olunan tahrîrâtla Vısnye Valfburg'dan Bükreş'den ceneral-i mesfûre gönderilecek sâlifü'z-zikr mektûbu acenta-i mersûm ma'rifetiyle gönderilmek üzere isbâl kılınmış olmaktan nâşi zikr olunan Karantinada tehîrde isrâr-ı sohbet olmayıp fakat hîn-i mürûrumuzda mahall-i merkûmun kumandânı yer odası ta'bîr olunur binâ-yı tahtânî olan hânesi penceresinden rû-nümâ olarak kâidelerini icrâ için bir mikdâr hâne-i mezbûrda tevakkufu ricâ ve ona binâen hâne-i mezbûre duhûl olundukta kumandân kaimen istikbâl

ve dostâne muâmele ile odasına îsâl ve Devlet-i Aliyyenin ne gûne me'mûru olduğumuzu ve bizim maiyyetimizde olanların sinlerimizi ve etbâ'u müteallikatımızın mikdârını ve istifsâr-ı mu'tâdımızdır gayretiyle eşyâmızın emvâl-i ticâriyye olup olmadığını birer birer sûâl birle tarafımızdan dahi iktizâ eden evcibesi ve eşyâ-yı ticâriyye olmadığı beyân olunarak mazbatasına tahrîr ve imlâ ve pasaportayı ru'yetle gerek mesfûr ve gerek asker koçanlı pasaport kâğıdına vaz'-ı imzâ ve şekerli kahve ve şekerleme ile ikrâm resmini dahi ifâ ve gider iken beynlerinde kemâl-i ihtirâm olan resm-i ta'lîm-i asker icrâ olunacağını ve ba'de'l-inhâ hâne-i mezbûrdan çıkıldıktan zikr olunan asker kumandânının meçi elinde ve sekiz on nefer soldatları da hâzır harbeli tüfenkleri yedlerinde olarak hâne-i mezbûr pîşgâhında saf-beste-i kıyâm olup yanlarından mürûrumuzda tüfenkleri cümlesi def'aten aşağı indirip yukarı kaldırmak ve kumandanları da esben olmak misillü resmi edâ etmeleriyle gerek hâne-i mezbûrda olan hademeye ve gerek mârrü'l-beyân soldatlara Macar altınından bahşîş i'tâsıyla Eflâk'tan iştirâ ve istishâb olunmuş olan hintolarımıza süvâr olup bir buçuk saat mikdârı yine bir üslûb-ı sâbık Olt suyu kenârıyla mecrâ-yı nehr-i mezkûrdan bülend ü arzi pek teng olmayan ve sû-yı nehirde kenâr-ı tarîkin ekser mahalline serâpâ eşcâr dizilmiş ve ba'zan henûz nehârdan gars olunmuş olan râhiyeliğinden nehr-i merkûm kurbunda kâin Tûr-i Rûji (Macarca: Turi Rozsi) nâm yerde bir aded kule var ve duvârı mevcûd ise de gümrükçü hânesinde bir gece beytûtet olunmağın zikr olunan Olt suyu kenârı tarîk-i hater-nâkinden lehü'l-hamdü ve'l-minne bir zarar olmayarak selâmetle güzârımız ancak avn ü inâyet-i Hazret-i Hudâ-yı Gaffâr olduğu bedihî ve nümâyândır. Hudûdu geçmiş evvelce vürûdumuzu ihbâr ve Nemçe arazisinde ittibâ ve ahmâl arabalarını tebdîl için muktezi olan mikdârı Nemçe zâbitine iş'âr etmek üzere sâlifü't-tezkâr Tetşen karyesinden bir nefer-i lisân-âşinâ ile konakçımız ilerü tesyâr olunmuş olmak hasebiyle zikrolunan Tûr-i Rûji'ye vüsûlumuzda ol mahallin asker kumandânı mahsûs gelip mülâkat ve lüzûm olan arabalar ale's-sabâh Sebin'e ve üç nefer katana önümüze düşüp Sebin'e götürmek üzere Metrouszki ceneral-i mahsûs göndermiş idüğünü ba'de'l-inbâ biraz dahi sohbet ile arz-ı meveddet ettiğinden başka hâne-i mezbûr etrâfını leylen beklemek için üç nefer soldat ta'yîn etmiş olmakla ferdâsı şehr-i mezkûrun yirmi beşinci günü Sebin'den mahall-i merkuma gelmiş olan arabalar gayet sagır ve eşyâyı gayri mütehammil olduğundan etbâ'ü ahmâl yine Eflâk arabalarıyla Sebin'e nakl ü îsâl kılınmağın fakat hintolara pûse yani menzil beygirleri alınıp kaideleri üzere beher dört beygire birer Macar altını ücretleri ve gümrükçü rüsûmu lâzım gelen Istavztvo hademesinin ve gerek gece bekleyen soldatların bahşîşi verilip harekete şitâbân ve Tûr-i Rûji'den çıkıldıktan

nehr-i mezkûr terk ile âzim-i sahrâ ve beyâbân olduğumuza binâen mârrü'z-zikr katanalar hintomuzun önünde revân olarak altı sâat mesâhası olan sâlifü'l-beyân Sebin şehrine vüsûl ile arabaların tebdîli için zarûrî iki gün ikamete mess-i hâcet iyân oldu.

Nemçe devleti kazâlarında bi'l-cümle müsâfirîn ve süferâ-yı âbirîn ve hattâ Nemçe imparatoru bi'n-nefs vürûd etse ana dahi beytütet edecek mekân ve iskâniye ya'ni ba'zan beş on ba'zan üç dört odalı kimi tahtânî ve kimi fevkanî hâne olduğuna binâen Tûr-i Rûji'den ilerü gönderilmiş olan konakçımızın Sebin'de tedârük etmiş olduğu bir lostaryaya dâhil oldukça ceneral-i mersûm bir âdemîsini gönderip hâtırımızı istifsâr ve muktazî bir nesne var ise li-ecli't-tanzîm tefhîm olunmasını lostarya ve ikrâmen lostaryada beklemek üzere bir nefer Türkçe bilir ser-gerdesiyle yedi nefer soldat ta'yîn ü tesyâr etmekle tarafımızdan dahi merâsim-i lede'l-ifâ ve lâzım olan arabaların bir ân-ı akdem tedârük ettirilmesi husûsu maksûd olduğu inbâ olunmağın kendüsü tahiyeye-süvâr ve yerine âharı kalmak üzere me'zûn olduğundan yevm-i merkumda azîmete müheyyâ iken bizim kudûmümüze terakkuben tevakkuf etmiş olmak cihetiyle suâl-i hâtır resmini ba'de'l-icrâ hemân rû-be-râh olduğuna binâen ve Vavgburg'dan mersûme ve acentanın mektupları yerine kalan cenerale irsâl olunduktan sonra araba ve beygir tedârüküne tarafımızdan ne vechle irsâl olunacağını ceneral-i mersûme istihbâr ve eğer beylik hayvânât talep olunur ise verilir lâkin her postada ziyâde hayvân bulunmadığından ba'zan arabalara gâv koşulmak icâb eder deyü ihbâr edip fi-nefsi'l-emr men-zilhânedan bize vâfi hayvânât bulunmayacağı ve postalarda tehhür lâzım geleceği cihetle gerek işbu arabaları ve gerek hintolar beygirlerinin Sebin'den Peşte'ye kadar istîcâr-ı esb olunacağı tahkik ve istiş'âr olunmak mülâbesesiyle ol sûret ihtiyâr olup şehir-i mezkûrun 28. günü lostaryaya gelen солдатların bahşîşi verilip Sebin'den yola çıkıldı. Kaldı ki Sebin'den hareketten evvel ya'ni ol şehre duhûlden ferdâsı sâbıkan Sebin kumandan-ı cenerali olup bir müddetten berü terk-i hidmet ile tekaüd sûretinde ikamet etmiş olan seksen yaşını mütecâviz Koparan (Macarca: Kopar)'da Ebru Kesal (Macarca: Ober Kiszal) nâm maldârın hânesi temâşaya şâyân idüğü ve Sebin'den mürûr edenler seyr edegeldiği sâmia-güzâr olduğundan görülmeğe rağbet izhâr olunduğunu mersûm istimâ' etmekten nâşi mahsûs tarafımıza bir âdemîsini tesyâr ile rağbet-i mezkûremizden memnûn olduğunu ve hangi saatte varılır ise hinto göndereceğini ifade ederek kendisi da'vete gelecek ise de ihtiyârlığı mânî olduğunu beyân ü i'tizâr etmekle sâat beşte gidilmeğe karâr verildikte vakt-i merkumda hintolarını göndermiş olduğundan rükûb birle hâne-i mezbûra lede'l-vüsûl mersûm-i istikbâl ve Avrupa'da tekellûf ve nümâyiş-hâne cüdrân ve teşmîk ve sandalyeleri

kadife ve atlas ve Frenk kumaşı enva'ından kaplanmış ve pencerelere muhâzî ve kebir odanın vasat-ı etrâfında birbirlerine mukabil yerli âyineler vaz' olunmuş olarak müretteb ve etrâf-ı nişîmen ve sandalyeler ve husûsen sobaları ve cüdrân arasında vâki'-mezkûr âyineler cevânibi müzehheb olmaktan ibâret odanın ortasına ve âyineler üzerine etrâfı şamdânlı mahalle âvizeler asılmış çinîler ile tezyîn kılınmış odalarından birine îsâl ile varıldığımızda kemâl-i mahzûziyyet izhâr ederek sohbe âgâz esnâsında Sebin'de kalan ceneral-i mersûmun ıyâli bizi haber almış olduğundan vürûd ve yanımıza kuûd etmekle tercümân vesâtetiyle biraz müsâhabet ve şekerli kahve ve sükkerin-i ananas meyvesi tenâvülünden sonra mersûmun akrabasından birinin vesâtat ve ta'rifiyle odaların temâşâsına mübâderet olunmağın bir iki odada âyine camlı mahfazalar içinde zer ü sîm ve tombak ve tunç ve pirinç ve nuhâs ma'denleri ve maâdin-i sâirenin parçaları deryâ kenarlarında bulunan sadef ve arûsun tarak kabuğu gibi envâ-ı eşyâya imrâr-ı nazarla ve bir nev'i suyun husyesinden olarak derûnuna ağaç vaz' ve ilkâ ve müddet-i medîde terk ü insâ kılınıldıkta abanos misillü nâm-ı haşebîsi kalmayarak bayağı tahaccür edegelmekle o misillü ahcârın mevcûd olan nümûneleri dahi kayd olunup zikir olunan Avrupa eşyâsının temâşâsında vâsita-ı mersûm bunlar bu havâlide bulunmuş olduğundan bu arâzîde mukaddemâ bahr olmak iktizâ eder dedikte tarafımızdan dahi deryânın iklim-i Hinde bu'd-ı mesâfesi hüveydâ olduğuna binâen akıldan baîd idigi ve eşyâ-yı mezkûre mahall-i sâireden nakl ile bulunmuş olmak lâzım geldiği der-miyân olunmuş ise de muklak bu eşyâ bu havâlide zuhûruna göre işbu arâzî vâfir sâl-i mukaddem bahr olup takallübât-ı zamâniyye ile mübeddel-i berr olduğu akvâl-i hükemâdan dahi azherdir deyü cevâb-ı mezkûrunda itinâ etmekle Allahü'l-alîm-i indellâh ile terk-i cedel olunduktan sonra birkaç oda dahi ecnâs-ı meşâhir-i sâlifenin tunç ve nuhâs ve ahcârın hey'etiyle masnû ve sahte ve zîr-i zemînde yafte vü efrâhte tavr-i acîbesi ve hattâ kemâl-i şecâatle şöhreti etemm-i Rüstem'in ifâdelerine göre bulunan sûreti ve nigâr-hâne-i Çîne mümâsil birkaç odasında dahi insân ve hayvân envâından tahtalar üzerine günâgûn tesâvir-i garîbe ve mecmû duvâra resm olunmuş insânın kâffe-i azâsı ve reng ü kem ü pîşi ve hayvânâtın nukûşu gösterilmiş tesâvir-i garîbe ve bir odası esnâf-ı eslihâ velhâsıl rüsûma mahsûs bazı nesne ve hattâ onlara göre görülecek eşyâdan olmak üzere silâh odasına âvihte Türkîde tavar ta'bîr olunur bir adet köhne duhân kesesi ve üç dört odada dahi kilitli ve ekseri beynlerinde nefîs kütüb-i efrençiyi ve urbân-ı sâbika kitâbından Arabiyye mütercem ba'zı mücellede-i kebîre görülmekle kitâb odalarının birinde bir kıt'a En'âm-ı Şerif nüshası dahi manzûr olduğundan ahz-i esbâbının istihsâli tefekkür olunmakta iken mahâll-i merkûmenin

temâşasıyla yine sâhib-i hânenin odasına avdet olundukta gördüğünüz eşyâdan haz ettiğiniz bir nesne var ise ifâde edin demekle biz dahi cümlesi pesendide olup içinde matlûbumuz yoktur. Lâkin kütüb-i İslâmiyyeden bir küçük nüsha görüldü. İndimde gayet makbûl ve mu'teber olmağla ol nüsha tarafımıza verilecek olursa mûcib-i memnûniyyet olur denildikte nüsha-i şerîfe-i merkûmeyi buldurup i'tâ etmiştir. Hâne-i mezkûrun fevkânî ve tahtânî vâfir odaları zikr olunan kütüb ü eşyâya tahsîs olunmuş ve bunların cem' ü tanzîmine küllî akçe sarf kılınmış olduğundan başka mârrü'l-beyân ananas meyvesi tenâvülünde mersûmun kenâr-ı şehirde bir bahçesinde meyve-i mezkûrun ağaçları dahi mevcûd olduğundan temâşâsına i'tibâr olunuyor ise vakt ta'yîn ve ihbâr olunmasını mersûm iş'âr etmekle tedârük olunacak arabalarımız için tevakkuf zarûreti derkâr olduğundan sâat yedide bahçe-i mezkûre gidilmeğe meyl-i izhâr olundukta merkûm ihtiyâr kendisi dahi berâber gitmeğe hâhişkâr olup sâat yedide taâm vaktleri olduğundan sâat dokuzda gidilmeği ihbâr etmekle olduğumuz mahalle avdet ve vakt-i mezkûrda yine mesfûr tarafından altı beygirli hinto geldikte bahçe-i mezbûra azîmet olunmağın mahalli mezbûrda dahi dört beş odalı bir verandası mevcûd ve bir tarafı şukûfe-i lâle ile fi'l-cümle muntazam ve vasatında bir havuz ve bir cânibine bir limonluğu müstemil âdetâ bahçeden ma'dûd olup taraf-ı diğerinde limonluk gibi önü camlı müteaddid mahalden ananas ağaçları ki eşcâr gibi olmayarak fakat birer bihten varak-ı sûsemen mânend olarak yerden bitmiş ve etrafına yek-nesak yayılıp bîhini setretmiş bî-kadd bir âferide-i hezâr-âferininde olup bundan mâada ağacı enginar sapına mûmâsil ve sebz-fâm berkleri fi'l-cümle doluca ve kalınca fodula ekmeği şekline muâdil tâze nihâl kaddinde olmak üzere Âsitânedeki Frenk inciri ve bu tarafta yeni dünya inciri ta'bîr olunur ba'zı eşcâr ve sâir bu makûle ba'zı garâib-âsâr kudret-i Hazret-i Kirdgâr temâşâ olmağla kumandân-ı sâbık-ı mersûm hâne ve bahçesinde olan acâib-i vâfir akçe ile cem' etmiş olduğu âşikâr olmaktan nâşi ba'zılardan istifsâr olundukta fi'l-asl Macar beyzâdelerinden olup senevî iki yüz milyon irâd ve akarı olduğu ihbâr olduğundan gayri bahçe-i mezbûrda olan fevkânî verandası penceresinde sahâ-yı mebsûteye nigh-endâz iken ol etrâfta basar-ı beşerin resîde olduğu yere kadar vâki' olan mahaller mersûmun dâhil-i silk-i mülkü olduğunu akrabasından birisi beyân ve izhâr etmiştir.

Kaldı ki Sebin kasabası bir mikdâr varoştan sonra bir tarafında mevcûd harâb bir müteaddid kal'adan içeri girilir oldukça kebîr ve ahâlisi vefîr bir mahal olup zikr olunan lostaryada olduğumuz müddette pencere altları ve husûsen pîşgâh-ı bâb-ı temâşâyândan hâli olmayarak soldatların meni' mümkün olmuştu. Hattâ bir nefer siyâh köle mevcûd olup âhâli-i

merkûmeye ağır geldiğinden anın temâşâsına olsun hüçûm olundu. Kapudan taşra çıkması ve revzeneden bakması müteassir ve hattâ pencereden irâe-i rû-yı siyâh eylediğinde derhâl ve aharı ictimâ ile hande ve feryâdlarına istiğrâb olunmamak müteazzir olmuştu. Maiyyetimizde bir nefer Habeşî çehre dahi mevcûd olup pek rû-siyâh olmadığından ona o derece tehâluk etmemişler ve kasaba-ı merkûmede bulunan okçular birkaç takım olarak ba'zısı leylen ve ba'zısı nehâren yanımıza gelip arz-ı safvet etmeleriyle tarafımızdan dahi cümlesine nevâziş ve iktizâsına göre suâl ve cevâb olunarak kahve verilip Osmanlı kahvesi denilerek makale-i ikrâmlaşıp muâmele-i dostiyye vakt olduğundan başka mârrü'z-zikr bahçe-i şîrînde iken hâne-i mezbûrdan iyâl-i ceneral zevciyle berâber tekrâr gelip bizimle ma'an geşt ü güzâr etmekle ceneral-i mumâileyhle dahi ol vechle mülazemât olunmuştur. Ve sâlifü'z-zikr Tûr-i Rûji'de ve gerek Sebin'de hudûda kurbiyyet cihetiyle sikke-i hasene-i hazret-i tâcdârî râyiç ü mu'teber olduğuna binâen mevcûd olan bir mikdâr kuruş ve yarımlik ve onluk ve beşlik Tûr-i Rûji'de Nemçe devleti sikkesine tebdîl ve Macar altını alınarak Memâlik-i Mahrûsa-i Devlet-i Aliyyede olan mikdâr-ı revâcından noksân olmayarak memâlik-i Nemçe'de râyiç olduğu Sebin kasabasında haber alınmış ise de dahi suhûlet-i mesârif için Macar altını kasaba-i merkûmede kezâlik tahvîl olunmağla birer pâre revâcın da karayçer tâbîr olunur mangır ve sîmden üçer ve yedişer ve on ikişer paralık üç nev'i sikke ol havâlîde tedârük olunup işbu on ikişerlik sikkenin beherine kırk karayçer altmış pâre hesabında olan beş adedine Nemçe kuruşu makâmında olarak bir forint ta'bîr ü i'tibâr olunmak ve mîrî senedi sûretinde olan banko kâğıdı ta'bîr olunur birtakım evrâklar dahi nukûd misillü revâcî derkâr olmak hasebiyle zikr olunan ecnâs-ı nukûddan birer mikdâr alınıp maadâsına bedel sebûkbâr olan evrâk-ı merkûmeden yüz ve elli ve yirmibeş ve on ve altı ve beş ve bir forintlik kâğıt ahz ve Nemçe memleketlerinde sarf olunmuş ve mârrü'l-beyân on ikişerden karayçer târîh-i tebdîlden üç ay sonra memâlik-i Nemçe'de cârî olmayıp sâlifü'z-zikr yedişerlik revâcî mer'î olması tenbîh olunmuş idüğü Sebin'de bir tâcirden istimâ' kılınmış olduğundan gayri ileride tüccâr bulunmayan mahalde Macar altını bilinmeyip zikr olunan nukûd ve evrâk mütedâvil olmağla altının dahi Sebin'de tahvîline şitâb mahz-ı sevâb olmuştur.

Sebin'den hareket olunduğu gün on iki sâat mesâfede vâki' ve bir tarafında hudûd ve civârı harâb bir mikdâr kal'a-i beyâbânî mevcûd Şiteş (Macarca: Sütes): kasabasına azîmet ve ertesi yani şehr-i zilhiccenin yirmi dokuzuncu günü dokuz sâat Orastıya (Macarca: Orasia) nâm nümâyişli kasabada beytûtet olunup ferdâsı sene-i cedîde-i mütayemmine ya'ni bin iki yüz on iki sâl-i ferruh-iştimâlinin ibtidâsı mübârek isneyn günü olmağla

bi'avni'l-lahi teâlâ kemâl-i sürûr ü safâ ile infâl olunarak yevm-i merkûm-
da dahi tecdîd-i tarîk ve on sekiz sâat Dobra ve on iki sâat Façed (Macarca:
Faget) ve on sekiz sâat Rika (Macarca: Réka) nâm mahallerde birer gece
ârâmdan sonra (E)İslike nâm mahalle âzim iken Rika'ya dört sâat mesâfede
olan Tameşvar kal'ası varoşunda yemeklik ile temâşâsında tedkîk olun-
muştur. Mahall-i merkûme ba'zan kasaba ve ba'zan kasaba yanında kebîr
karye olup Orastiya'dan Dobra'ya kadar derûnundan mürûr olunan her
bir karyenin hâricinde yarımşar saatlik ve ba'zan dahi ziyâde mahalle kadar
iki arabaya müstevfi ve cânibeyni mezârî ve tarla tarîkin iki kenârı bir-
birine mülâsık mevzûn dırâhtân ve ba'zan cümlesi neşv ü nemâda yeksân
olmak için maktû'ü'l-ağsân ve ba'zan henüz mağrûs-ı nihâlân ve mevsim-i
feryâd-ı ândelibân olduğundan esnâ-yı râhda bazı mahalde onlar dahi
nağme-zenân olduğu hâlde güzerân olduğundan mâadâ zikr olunan
Dobra'dan dört sâat mikdârı mârrü'l-beyân Transilvanya eyâleti hudûduna
kadar ve gerek hudûd-ı merkûmeden ileri Banat ta'bîr olunur Tameşvar
eyâletinde takım takım kıtâ'-i tarîk yerleri olup ebnâ-yı sebîle tasalluta ic-
tisâr edegeldiği inhâ olunmak cihetiyle Dobra'da olan kumandandan
te'min-hâh olduğumuzda o havâlide neferât-ı askeriyye mevcûd olup ebnâ-
yı sebîli muhâfaza için dilediği mikdâr neferât ta'yîni devleti tarafından
muhâl-i mukteziyyeye tenbîh olunmuş idüğünü inbâ ve tarafımıza kifâyet
mikdârı katana ta'yîn ve isrâ etmekle bunlar üçer dörder sâatlik mahalde
tebdîl olduğundan hîn-i tebdîlde her birine bahşîş verilerek ve
Dobra'dan Façet ve Façet'den dokuz sâat mesâfede vâki' olup yemlik olunan
Lagoş kasabasına kadar mahûf olan tarîkte katanalar alınarak Lagoş'dan
(Macarca: Lugoş) ileride şose olmadığı haber verildi ve ondan ötede her
mahalde neferât-ı askeriyye olmamak hasebiyle Lagoş'tan bilâ-neferât
azîmet olunmağın bu makûle şekâvetkârândan her zamân ol havâlî hâlî
olmadığı fakat ol etrâfta mahall-i müteaddidede mevcûd olan dar ağacı
ve kazık misillü edevât-ı te'dîbden nümâyân olmaktan nâşî hamdull'ahi'l-
meliki'l-Mennân-ı hıfz-ı hazret-i Sübhan ile o mahallerden ve turûk-ı
sâireden mashûben bi's-selâm mürûr olduğuna şükr-i Yezdân kılınmıştır.
Kaldı ki mârrü'l-beyân Şiteş (Macarca: Sütés) ve Lagoş mukaddemâ sefer
hengâmında ve Hâdiye tarafından görülen mahaller olmayıp onlar başka
olduğu ve Hâdiye cânibinde olan mahalle Reşîş denildiği tashîh olunmuş
olup sâlifü'z-zikr Orastiya'dan dokuz sâat ileride kâin Düva nâm kasabanın
kenârında bir cebel-i sagîr zirvesinde kırk elli kimse tahassünle a'mâl-i
müdâfi' edebilir. Etrâf-ı kasabaya top ve tüfenk işler müteassirü'l-urûc bir
kal'a-i kalîlü'l-burûcu mevcûd olduğundan gayri bâlâda beyân olduğuna
vechle Tameşvar kal'ası varoşunda yemeklik için bir lostaryaya
duhûlümüzde varoş Ofiçyalı gelip ba'zı bir nesne var ise kendüyye inbâ

olunmasını lede'l-inhâ kal'anın temâşâsına hâhiş imâ olunduktan sonra Tameşvar cenerali hîn-i hareketimize kadar yemeklik üzere ikrâmen on altı nefer soldat ve maiyyette olup mukaddemâ Âsitânedede eğlenmiş olan lisân-ı Türkiye âşinâ ikinci ceneral de suâl-i hâtır için ba'zı Ofiçyalılar ile tarafımıza isrâ etmiş olduğuna binâen o dahi ba'zı arz-ı safvet-ı suâl-i mezkûre mübâderet ile ba'de'l-avdet kendü hintolarını göndermek hasebiyle orada hinto-süvâr olup kal'a-i merkûme geşt ü güzâr olunmağla etrâfı tahmînen yarım saatte dolaşılır derûnunda ebniyesi muntazam dört beş kat hendek ve tabyalar ile tarsîn olunmuş müstahkem ve metîn bir hısn-ı hasîn olduğu meşhûd olmuştur ve kal'a-i mezbûre temâşâsıyla mârrü'l-beyân lostaryaya avdet olunup kendü hintomuza rükûb ile hareket üzere iken ceneral-i mersûm dahi iyâliyle ol mahalle vürûd ve potkasından inip muvâlâta dâir bast-ı kelimât-ı nâ-ma'dûd eylemiştir. Sâlifü'l-beyân İskele'den kalktığımız gün dahi karye pîşgâhında bir çeyrek mikdârı mahalle kadar cisr-i manend iki tarafı eşcâr ile muhât tarîkinden Maroş nâm kebirce nehir olduğundan cisrden Aran kasabasına güzerân birle Don Komlos (Macarca: Tône Komlós) nâm karyede bir gece kalıp azîmete şitâbân olduğumuzda altı sâat mesâfede Sahş (Macarca: Saş) nâm kasabacıktan yarım sâat ileride vâki' Tisa (Macarca: Tizsa) nehrinin kenârında iki arabaya müstevfi ve bir cânibi dahi göl ve ağaçlık olarak hoş-nümâ bir tarîkden bir çeyrek mikdâr-ı mesâfe mürûr ve tarîk-i mezbûrun re'sinde yesâra inhirâfı mahallinde mevcûd olan mîrî Pur kayığına Olt nehrinde olduğu misillü yine hintodan çıkılmayarak ve beygirleri mevcûd olarak beher dalgasında temâşâcı hücumu üçer araba ve hâliyle nehr-i mezkûr karşısına ubûr olunmağla ol tarafta Manor ofiçyal (Macarca: Minor) pasaport talep eylediğinden bâlâda mübeyyen olduğu üzere Âsitânedede alınmış ve karantinada kumandan tarafından imzâ olunmuş olan pasaport ba'de'l-ibrâz cânibeynini ve ba'zan taraf-ı vâhidi ikişer kat yek siyâk eşcâr-manendü's-sâk ile ferâh-fezâ bir râh-ı hoş-nümâdan mâh-ı nev-ziyâ fi'l-cümle pertev-resâ olduğu esnâda güzâr ve nehr-i mezbûre bir buçuk sâat mesâfede Congrad (Macarca: Csongrad) karyesinde ve ertesi gece Köröş (Macarca: Körös) nâm karyede karâr olunmağla Sebin'den Köröş'e kadar beytûtet olunan mahallin cümlesinde ve ba'zan yemeklik için bir mikdâr tevakkuf olunan lostaryadan dahi ora mahallin zâbitânı olan kumandân ve kapudân ve bazı ruhbân mahsûs gelip görüştüğümüzden sonra Gör (Macarca: Györ) şehrine azîmet ve ol meyânda şehri muharremin sekizinci günü Sebin misillü yine araba ve beygir isticâr için bi'l-icâb iki gün ikâmet olunmağla şehri mezbûr Sebin'e nazaran iki kat ve nehr-i Tuna kenârında vâki' ebniyesi muntazam bir mahall-i bî-sûd olup Tuna'nın cânib-i diğesinde Peşte karşısında kâin beynlerinde Buda denilir Budim kal'asına nehr-i mezkûrdan

tombazlar üzerine inşâ edilmiş iki arabaya vâfi ve tarafeyni araba yolundan sûtûnlar ile müfrez ikişer piyâdeye kâfi cisrden mürûr olunur ve kal'a-i merkûme dahi hudûd ve duvarı fi'l-cümle metîn sagîr bir mahall-i rasîn olup kal'anın derûn ve bîrûnunda olan ebniye ya'ni şehreynin vüs'atı Peşte ile müsâvide dahi Budim semt-ı Kûhda vâki' olmak ciheyitle tûli olmağla üç çeyrekte bir tarafından taraf-ı âharına varıldı ve Nemçe imparatoru Françeskoy-ı sâlisin kebîr ve sagîr yedi nefer birâderinden Bâdî Paten nâm karındaşının kebîri Budim cânibinin müdürü olup kal'a hudûdunda kâin sarâyı temâşâ-girân ve kendisi Burga nâm-mahalde bi'l-cümle Macaristân müteayyinânîyle bir maslahat-ı müzâkerât için âzim-i meclis-süvâr olduğu inhâ olunmaktan nâşi sarây-ı mezkûru görmeğe hâhişimizi mumâileyhin Budim'de tevki'l eylediği ceneral lede'l-istimâ bizi gezdirmek için bir âdemîsini ta'yîn etmekle sarây-ı mezbûr mevki'-i mürtefi' ve Tuna'ya nâzır vâkıa matbû resm bir binâ olup mumâileyhe Bâdî Peten-i sâbık Rusya imparatoru Pavlos-i Evvel bundan akdem Halkiye (Macarca: Halkia) kızının zevci olmak mülâbesiyle sarây-ı mezbûrun odalarının her birinin cüdrân ve nişîmen ve sandalyeleri üzeri işlenmiş atlas-i mâiden yek-renk tertîb ve ba'zı odanın bir tarafına yek-pâre kebîr ayîneler ki bir kıt'ası kadden altı ve arzen iki zira'a karîb tahmîn olunmuştur duvar içine vaz' ile etrâfi tezhîb ve pîşgâh-ı merâyâyâ efrencin yazı tahtası misillü camdan masnû ve lâciverdî reng gayet saf tahta yeşil seng üzerine Rusya-kârî Saksonya'dan a'lâ münakkaş masalar nihâde ve ba'zı odaları duvarlarına dahi kalemkârî olmayarak ince kaliçe üzerine mahsûs Rusya'da işlenmiş ve lems olmadıkça kalemkârî olduğu belli olmayacak vechile sûret verilmiş ve uzv u cismi aynı gösterilmiş tesâvîr-i garîbe ta'lîki ve bir iki odasına üzeri camlı çekmeceler içine Frengistanda gayet mu'teber ve kadr ü kıymeti evfer maâdin-i mütenevvia ve ahcâr-ı münakkaşa hılkiyyete parçaları ve hattâ bir aded sadef içinde terk olunmuş hurda elmas-ı nâ-trâşîde vaz'ı ve halvârî sobalardan nâşi zîb-i vâfiriyle ifâ-yı lâzime-i mâcerü'l-âde olunmuş olduğu ve bir odada Halkiye-i mumâileyhânın mahfazalar derûnunda mevcûd çend aded mücevherât ya'ni vasatî foyasız kebîrce yakutlu ve etrâfi hurda elmas ve levzâr ile müzeyyen bir kıt'a ve diğere çend kıt'a ârâyiş ser ve Frengistan'da mu'teber olan inci gerdaniyye misüllü mücevherâtı görülmüş ve mârrü'l-beyân eşyânın cümlesi imparator-ı mumâileyh tarafından cihaz olarak tanzîm olunmuş idüğü ifâde-i muarref ile bilinmiştir ve Peşte'ye vüsûlümüzün ferdâsı Peşte kumandan cenerali madama ta'bir olunur iyâli ile olduğumuz mahalle gelip cereyân eden muâmelât-ı muvâlâtdan memnûn olduklarından Budim ve Peşte şehirleri kenârlarında ebvâb ve esvâkı eşcâr ve ekser mahalli dırahtân-ı melfûfü'l-agsândan gün görmez mahallesi gibi dâim sâyedâr olan mesâfesi kesîrü'l-mikdâr iki bahçe

ve husûsen komediye ta'bîr olunur, lu'b-hânenin temâşasına tergîb ile kasd-ı ikrâm eylediğinden ceneral-i mumâileyhin ifâdesine muvâfakat olundukta li-ecli'l-ihtirâm kendü hintolarına madamasıyla bizi ve tercümân beyzâdeyi bindirip ve kendisi dahi diğerk hintoya binip evvelâ kumanya Peşte'de olan bahçeleri gezdirmeyi iltizâm ve komediyeye âdemîsini gönderip ol gece tertîb olunan lu'biyyât sâzlarına nazaran o günü mudhikât olduğunu tahkîk ve ertesi geceye ta'vîk ile ferdâsı cenerâl-i mumâileyhin hânesine varılıp mukâbele-i resm-i mülâkâta ihtirâmımızdan sonra sâat on birde yine madamasıyla olduğumuz mahalle vürûd ve biraz ikâmetten sonra berminvâl-i sâbık bir hintoya irkâb ve Budim semtinde olan komediyeye îsâl eyleyip tehiyye ettirmiş olduğu bir mahall-i mahsûs zikr olunan komediye-i drâmiyede gayet mer'î bir lehv-i âdî ve krallar dahi mahsûs gidip temâşâ ile karîn-i şâdî olduğu ve gûyâ ezmine-i sâlifede vukû'a gelmiş ba'zı garâib-i hâlden ve ekseri aşka müteallik hikâyâtı taklîd ile âşık ve duhter-i ma'sûkun yek-diğere tesâdüf ettikçe ve husûsen rakîb-i bed-meniş ve ba'zan duhterin yed-i gadr-keşinden izdivâca mümâna'atları oldukça dîde-giryân sîne-sûzân...

